

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Matilda Wetterlöf

”Det är rätt otroligt att det
händer i ett land som Sverige”

- en intervjustudie om häktningstiderna
och restriktionsanvändningen i praktiken

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin för examen: period 1 VT2017

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och perspektiv	5
1.3 Frågeställningar	5
1.4 Metod	6
1.5 Material och tidigare forskning	7
1.6 Avgränsning	8
1.7 Disposition	8
2 RÄTTSPRINCIPER OCH RÄTTSKÄLLOR	10
2.1 Inledning	10
2.2 Principer	10
2.2.1 Oskyldighetspresumtionen	10
2.2.2 Proportionalitets- och behovsprincipen	11
2.2.3 Legalitets- och ändamålsprincipen	11
2.2.4 Omedelbarhets- och muntlighetsprincipen	12
2.3 Konventioner	12
2.3.1 EKMR	12
2.3.2 Tortyrkonventionerna	13
3 HÄKTNING OCH RESTRIKTIONER	14
3.1 Inledning	14
3.2 Huvudregeln, 24 kap. 1 § 1 st. RB	14
3.2.1 Flyktfara	15
3.2.2 Kollusionsfara	15
3.2.2.1 Restriktioner	16
3.2.3 Recidivfara	17
3.3 Tvåårsregeln, 24 kap. 1 § 2 st. RB	17

3.4	Lindrigare brott, 24 kap. 2 § RB	18
3.5	Utredningshäktning, 24 kap. 3 § RB	18
3.6	Kommentar	19
4	HISTORIK	20
4.1	Inledning	20
4.2	Den rättshistoriska utvecklingen	20
4.3	Det bakomliggande syftet	22
4.4	Kommentar	23
5	STATISTIK OCH KRITIK	24
5.1	Inledning	24
5.2	Statistik	24
5.2.1	Restriktionsanvändning	24
5.2.2	Häktningstider	25
5.3	Kritik	26
5.3.1	Psykisk ohälsa	26
5.3.1.1	Själv mord	27
5.3.1.2	Falska erkännanden	27
5.3.1.3	Nöjdförklaring	30
5.3.1.4	Rättssäkerhet	31
5.4	Kommentar	31
6	INTERNATIONELL JÄMFÖRELSE	32
6.1	Inledning	32
6.2	Generellt om andra länders regler	32
6.2.1	Norge	32
6.2.2	Danmark	33
6.2.3	Frankrike	34
6.2.4	Spanien	35
6.3	Specifikt om tidsgräns	35
6.4	Kommentar	36
7	UTREDNINGAR OCH FÖRSLAG	37
7.1	Inledning	37
7.2	RåR 2015:1	37
7.3	SOU 2016:52	38

7.3.1	Förslag	38
7.3.1.1	En tidsgräns ska införas	38
7.3.1.2	Tvåårsregeln ska tas bort	39
7.3.1.3	Domstolen ska pröva individuella restriktioner	39
7.3.2	Remissvar	40
8	EGNA UNDERSÖKNINGAR	42
8.1	Inledning	42
8.2	Intervjuer	42
8.2.1	Presentation	42
8.2.2	Urval	42
8.2.3	Tillvägagångssätt	43
8.2.4	Etik	44
8.2.5	Resultat	45
8.2.5.1	Häktningsförhandlingarna	45
8.2.5.2	Tiden i häkte	48
8.2.5.3	Huvudförhandlingen	51
8.2.5.4	Tidsgräns	52
8.3	Statistik	54
9	ANALYS	57
9.1	Inledning	57
9.2	Hur ser den svenska regleringen ut och varför får Sverige ta emot kritik?	57
9.3	Hur är det att sitta häktad? Hur påverkas de häktade psykiskt?	58
9.4	Vad anser yrkesverksamma jurister om häktningstiderna och restriktionsanvändningen?	59
9.5	Vad kan förbättras för att minska häktningstiderna och användningen av restriktioner?	60
9.5.1	Tidsgräns	60
9.5.2	Tvåårsregeln	62
9.5.3	Rollfördelning mellan rätten och åklagaren	63
9.5.4	Inspelade förhör	65
9.6	Sammanfattande reflektion	67
BILAGA A		69
BILAGA B		70
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		72
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		79

Summary

Sweden is one of very few countries that has no legislation limiting time on remand. In addition, restrictions are imposed regularly, which means that the remand prisoner essentially is completely isolated during the period of remand. For this, Sweden has received long-standing sharp international criticism.

The purpose of the paper is to investigate the Swedish detention laws, with focus on the periods of remand and the use of restrictions. However, there has already been plenty written about this. The purpose is therefore furthermore to provide a more practical perspective and new empiricism to the debate, something that is carried out by the production of statistics and interviews. The interviews have been conducted with a prosecutor, a judge, a defence lawyer, staff at a remand prison, former and current remand prisoners, and relatives. These interviews aim for the reader to receive a valuable insight into how detention is carried out and experienced in reality.

The study and the interviews reveal information that allows some conclusions to be drawn. The problem is not necessarily that the periods of remand themselves are too long but that detention with restrictions, even if only for a short period of time, is harmful and leads to problems with the rule of law. Therefore, there is a problem regarding the use of restrictions being almost standardized. Four main improvements that can be made to reduce these problems are proposed. These are, first of all, that a time limit is introduced. Secondly, it is recommended that the two-year rule be removed. Thirdly, it is proposed that a higher requirement be applied for reporting individual restrictions. Fourthly, and lastly, recorded interrogations should be allowed to be adduced in order for an alleviation in restrictions to be announced sooner. These changes together should constitute a significant improvement to the Swedish detention laws.

Sammanfattning

Sverige är ett av mycket få länder som inte har någon tidsgräns för hur länge häktning får pågå. Dessutom åläggs regelmässigt restriktioner som innebär att den häktade i princip är helt isolerad under häktningstiden. För detta har Sverige fått ta emot långvarig skarp kritik från internationellt håll.

Syftet med uppsatsen är att utreda det svenska häktningsinstitutet, med fokus på häktningstiderna och restriktionsanvändningen. Det finns dock redan mycket skrivet om detta. Syftet är därför vidare att tillföra ett mer praktiskt perspektiv och ny empiri till debatten, något som uppfylls genom framtagandet av statistik och intervjuer. Intervjuerna har genomförts med en åklagare, en rådman, en försvarsadvokat, kriminalvårdare, f.d. häktade, häktade och anhöriga. Dessa intervjuer ämnar ge läsaren en värdefull inblick i hur häktning går till och upplevs i verkligheten.

Genom studien och intervjuerna framkommer uppgifter som gör att en del slutsatser kan dras. Problemet är inte tvunget att häktningstiderna i sig är för långa utan att häktning med restriktioner, även om bara för en kort tid, är skadligt och leder till rättssäkerhetsproblem. Därför finns det en problematik i att restriktionsanvändningen i det närmaste är standardiserad. Fyra huvudsakliga förbättringar föreslås som kan göras för att minska problemen. Dessa är för det första att en tidsgräns införs. För det andra rekommenderas att tvåårsregeln tas bort. För det tredje föreslås att ett högre krav ska gälla för redovisning av individuella restriktioner. För det fjärde och sista bör inspelade förhör kunna åberopas för att en lättnad i restriktioner ska kunna meddelas tidigare. Dessa förändringar sammantaget bör utgöra en beaktansvärd förbättring av det svenska häktningsinstitutet.

Förord

Dessa ord blir de sista jag skriver under min studietid i Lund. Det är en tid som stundtals har känts milslång och jag har räknat ner terminerna tills jag skulle stå på mållinjen. Nu när jag står här är det dock inte bara med lättnad och glädje utan även med ett visst vemod. För tiden i Lund har faktiskt inte bara varit en transportsträcka utan också en mycket rolig och bra tid i mitt liv.

Jag vill framför allt rikta ett stort tack till alla som har ställt upp på intervjuer, utan er hade uppsatsen inte kunnat bli till. Tack till min handledare Sverker Jönsson för bra synpunkter och svåra frågor. Jag vill också tacka Malmö tingsrätt för en fantastisk praktikperiod som inte bara inspirerade mig till mitt ämnesval utan även hjälpte mig inse vad jag vill bli när jag blir stor. Tack också till advokatbyrån Helen Wiwen-Nilsson för praktikmöjligheten under studietiden och nu även för en anställning efteråt. Slutligen vill jag tacka min familj som alltid stöttat mig och funnits vid min sida under min studietid. Tack för att ni tror på mig.

Lund, maj 2017

Matilda Wetterlöf

Förkortningar

CAT	United Nations Committee against Torture
CPT	The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
Ds	Departementsserien
ECHR	European court of human rights (Europadomstolen)
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
f.	Följande sida
ff.	Följande sidor
ibid.	På samma ställe
Ju	Justitiedepartementet
NJA	Nytt juridiskt arkiv
prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RåR	Riksåklagarens riktlinjer
SOU	Statens offentliga utredningar
SPT	Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
SvJT	Svensk juristtidning
Ö	Övrigt mål

1 Inledning

1.1 Bakgrund

När jag gjorde praktik och senare arbetade på en tingsrätt fick jag bland annat protokollföra under häktningsförhandlingar. Det slog mig hur korta häktningsförhandlingarna var och hur lite domaren hade att gå på när det snabba beslutet skulle fattas och avkunnas. Jag förde statistik och denna talade sitt tydliga språk – att häkta var huvudregel och motsatsen gjordes i ytterst få fall. Beviskravet sannolika skäl var påfallande lågt. Restriktioner tilläts i nästan alla fall det begärdes av åklagaren. Häktningstiden för personerna som var föremål för häktningsförhandlingarna rann iväg och uppgick i många fall till flera månader. Samtidigt som jag upplevde detta fick jag reda på att Sverige under flera år fått ta emot skarp kritik för sina långa häktningstider och för sitt regelmässiga användande av restriktioner.

1.2 Syfte och perspektiv

Syftet med uppsatsen är att utreda det svenska häktningsinstitutet, med fokus på de långa häktningstiderna och den omfattande restriktionsanvändningen. Jag ämnar tillföra ett mer praktiskt perspektiv än de åtskilliga uppsatser som redan behandlar ämnet, varför jag avser att uppfylla syftet genom bland annat intervjuer och studiebesök.

1.3 Frågeställningar

1. Hur ser den svenska regleringen ut och varför får Sverige ta emot kritik?
2. Hur är det att sitta häktad? Hur påverkas de häktade psykiskt?
3. Vad anser yrkesverksamma jurister om häktningstiderna och restriktionsanvändningen?
4. Vad kan förbättras för att minska häktningstiderna och användandet av restriktioner?

Den första frågeställningen behandlar kritiken. Eftersom det redan finns flertalet arbeten som behandlar denna är detta inte mitt huvudsakliga fokus. Kritiken är dock viktig att redogöra för eftersom den är startskottet för hela debatten om det svenska häktningsinstitutet och därmed även min uppsats. Frågeställningen måste därför behandlas, om än kortfattat.

Den första frågeställningen är deskriptiv och ämnad att förklara vad rätten *är* enligt ett de lege lata-resonemang. Den sista frågeställningen är normativ och avser att svara på vad rätten *borde vara* enligt ett de lege ferenda-resonemang.

1.4 Metod

Uppsatsen inleds med den klassiska rättsdogmatiska metoden. Detta innebär att analysen sker utifrån rättskällor. Rättsregler analyseras och appliceras på en konkret problemställning.¹ De rättskällor som används är lagar, förarbeten, doktrin och rättspraxis. I ett kapitel jämförs dessa svenska rättskällor med utländska. Där används den komparativa metoden som är en form av rättsdogmatik.²

Rättsdogmatiken intresserar sig för normerna, men inte hur dessa tillämpas exempelvis hos underrätter och myndigheter. Den behöver ofta tillföras omvärldsiakttagelser genom empiriska studier.³ Detta har jag gjort genom att utföra intervjuer med verksamma jurister inom dessa verksamheter. I de delar som berör intervjuerna tillämpas den kvalitativa metoden. Vid kvalitativa intervjuer försöker intervjuaren förstå undersökningspersonens synvinkel.⁴ Kvalitativa studier, till skillnad från kvantitativa, omfattar ofta ett litet antal personer men undersöker dessa mer på djupet.⁵ Intervjuerna

¹ Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, i Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 21 och 23f.

² Ibid., s. 40; Olsen, Lena, *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004 s. 125.

³ Kleineman i Korling & Zamboni, s. 24.

⁴ Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 3. [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2014, s. 17.

med de yrkesverksamma juristerna är rättssociologiska eftersom de berör hur rättstillämpning faktiskt går till.⁶

I uppsatsens statistikdel tillämpas däremot den kvantitativa metoden. Till skillnad från den kvalitativa metoden som inriktar sig på den enskilda personens synvinkel studeras data som kan generaliseras. Man använder statistiska resultat och studerar data som kan kvantifieras i kategorier eller siffror.⁷

1.5 Material och tidigare forskning

Ämnet är högaktuellt och har utretts nyligen. Denna utredning, SOU 2016:52, kommer med anledning av sin aktualitet att användas i stor utsträckning och jag kommer att behandla de förslag som presenteras i rapporten. Andra rapporter som använts kommer från Åklagarmyndigheten och innehåller statistik samt riktlinjer för restriktionsanvändningen och häktningstiderna. Det har varit värt att vara källkritisk gällande detta material eftersom åklagarna är part i målen och därmed kan ha ett visst sakintresse i frågan. Åklagarmyndighetens material har därför behandlas med viss försiktighet och har jämförts med annat material för att finna stöd. Deras statistik är dock omfattande och har inte behandlats lika ingående av någon annan myndighet utan står till stor del oemotsagd. Däremot är den, vilket kommer att framgå, inte direkt till fördel för Åklagarmyndigheten, så ett resonemang om att den skulle vara avrundad nedåt för att få myndigheten att framstå bättre tycks ogrundat. Dessutom har Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum sett över statistiken och gjort nödvändiga justeringar.⁸ Vad gäller Åklagarmyndighetens riktlinjer har dessa behandlats av europeiska kommittéer som ställt sig mer kritiska än åklagarna själva. Denna kritik kommer därför att presenteras.

⁵ McCracken, Grant David, *The long interview*, Sage, Newbury Park, Calif., 1988, s. 3.

⁶ Olsen, Lena, *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004 s. 130.

⁷ *Vad är statistik?*, Statistiska centralbyrån, http://www.scb.se/Grupp/Klassrummet/_Dokument/statundersokning.pdf, besökt 2017-05-16.

⁸ SOU 2016:52 *Färre i häkte och minskad isolering*, s. 249.

Gällande tidigare forskning finns det en hel del uppsatser skrivna på området. Jag har dock ansett att dessa saknat det praktiska perspektiv som jag ämnar ålägga och min uppsats kommer därför att skilja sig från övriga. Genom min uppsats hoppas jag att ny empiri kan tillföras till debatten.

1.6 Avgränsning

Häktningsinstitutet är omdebatterat och det går att skriva mycket om ämnet. Trots att detta är ett omfattande arbete har det därför av utrymmesskäl varit nödvändigt att göra vissa avgränsningar.

Jag har valt att enbart behandla häktning vid misstanke om brott, och därmed att inte behandla exempelvis häktning av personer som väntar på utvisning eller plats på anstalt. Denna avgränsning har jag valt att göra för att jag i uppsatsen kommer att behandla bland annat falska erkännanden och långa utredningstider. Dessa aspekter finns enbart i fall då det föreligger misstanke om brott och därför kommer detta alltså att vara fokus för framställningen.

Vidare har jag tagit beslutet att inte särskilt behandla häktning av unga lagöverträdare. Denna grupp kommer att omnämnas emellanåt när det behövs för förståelse av övriga regler, men gruppen är så pass särreglerad att det hade behövts en hel uppsats med fokus enbart på den gruppen för att ge en komplett bild.

1.7 Disposition

Den följande framställningen kommer att inledas med en redogörelse för gällande rätt och tankarna bakom denna i *kapitel 2 och 3*. *Kapitel 4* utgör en historisk tillbakablick för att skapa förståelse för varför lagen ser ut som den gör idag. Trots att detta kapitel i tid kronologiskt ligger före de tidigare kapitlen har jag valt att placera det efter dem för att det innehåller en del termer som det underlättar att känna till först. I *kapitel 5* presenterar jag

statistik och den internationella kritik som föranlett diskussionen om ämnet. Statistiken presenteras först för att tydliggöra och skapa förståelse för varför kritiken är så svidande som den är. *Kapitel 6* utgör en internationell utblick i syfte att inhämta förslag på förbättringar inför de lege ferenda-diskussionen som inleds i *kapitel 7*. Där redogörs för de utredningar och förslag som redan skapats till följd av kritiken. I *kapitel 8* presenterar jag mina egna undersökningar i form av egenhändigt framtagen statistik samt de intervjuer jag genomfört. Trots att detta är den huvudsakliga kärnan i min uppsats har jag valt att placera den så pass sent för att jag anser att övriga kapitel är nödvändiga som bakgrundskunskap. En löpande analys kommer att föras genom uppsatsen, men den avslutas med en renodlad analys i *kapitel 9* där mina egna åsikter och svaren på samtliga frågeställningar sammanfattas.

2 Rättsprinciper och rättskällor

2.1 Inledning

För att förstå hur systemet eventuellt skulle kunna förändras anser jag det vara av vikt att veta vilka tankar som ligger bakom hur det ser ut idag. Det handlar dels om grundläggande rättsprinciper som lagstiftaren ansett vara viktiga, dels internationella konventioner som fastslår rättigheter som varje konventionsstat måste tillerkänna sina medlemmar.

2.2 Principer

När det gäller häktning föreligger en intressekonflikt mellan å ena sidan samhällets krav på att de rättsuppehållande myndigheterna på ett effektivt sätt kan bekämpa brottslighet, och å andra sidan den enskildes krav på rättssäkerhet och att inte oskyldigt bli utsatt för frihetsberövande utan lagstöd.⁹ För att skapa balans i denna intressekonflikt finns en hel del principer som anses viktiga att upprätthålla för att skydda båda sidorna. Dessa principer som ligger bakom lagen som den ser ut idag är viktiga att känna till för att kunna föra en diskussion om hur lagen eventuellt kan se ut i framtiden.

2.2.1 Oskyldighetspresumtionen

I artikel 6 EKMR fastställs en av de viktigaste straffprocessuella principerna, oskyldighetspresumtionen.¹⁰ Den innebär att var och en ska betraktas som oskyldig till dess hans skuld är lagligen fastställd. Genom häktningen åsidosätts flera av den enskildes grundläggande mänskliga rättigheter, innan det är fastställt att personen faktiskt begått en brottslig handling. Personer hålls inlåsta innan skulden är fastställd, vilket kan ses som ett åsidosättande av oskyldighetspresumtionen. Här inträder dock en

⁹ Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?*, [2. omarb. och utök. uppl.], Thomson Reuters, Stockholm, 2009, s. 19.

¹⁰ SOU 2016:52, s. 91.

viktig intressekonflikt, nämligen den mellan oskyldighetspresumtionen och samhällets intresse av brottsbekämpning.¹¹ Att avskaffa frihetsberövande före dom vore inte hållbart eftersom det avsevärt skulle försvåra möjligheten att bekämpa och beivra brott. Däremot är det viktigt att hålla intressekonflikten i minnet och alltid ta hänsyn till oskyldighetspresumtionen.

2.2.2 Proportionalitets- och behovsprincipen

Häktning är det mest ingripande tvångsmedlet som finns.¹² I varje enskilt fall måste prövas om detta ingripande och längden på det står i rimlig proportion till målet som man vill uppnå med det.¹³ I lagtexten finns en uttrycklig bestämmelse att häktningsskålen ska uppväga det intrång eller men som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Vidare får häktning till följd av proportionalitetsprincipen inte komma ifråga när endast bötesbrott kan bli aktuellt.¹⁴ Vid omhäktningförhandlingar har det betydelse dels hur länge frihetsberövandet redan pågått, dels hur länge till behovet av häktning kan förväntas kvarstå. Ju längre någon varit frihetsberövad desto starkare skäl måste föreligga för fortsatt häktning.¹⁵ Principen överlappar med behovsprincipen som innebär att ett tvångsmedel bara får användas om det finns ett påtagligt behov av det och det inte går att uppnå målet med mindre ingripande medel.¹⁶ Alternativ till häktning, såsom övervakning, reseförbud och anmälningsskyldighet får alltså inte bedömas vara tillräckliga.¹⁷

2.2.3 Legalitets- och ändamålsprincipen

Legalitetsprincipen innebär att det krävs lagstöd för att en myndighet ska få ingripa i den enskildes rättsfär. Lagstöd krävs även för syftet bakom

¹¹ SOU 2016:52, s. 13.

¹² Lindberg, s. 273.

¹³ Ibid., s. 26.

¹⁴ Se 24 kap. 1 § 3 och 4 st. RB.

¹⁵ NJA 2011 s. 518, p. 17.

¹⁶ Lindberg, s. 24.

¹⁷ 24 kap. 4 § RB; 25 kap. 1 § RB.

ingripandet. Syftet med häktning är att undvika att den misstänkte avviker, försvårar utredningen eller fortsätter sin brottsliga verksamhet. Ett tvångsmedel får enligt ändamålsprincipen endast användas för dessa syften som anges i lagstiftningen.¹⁸

2.2.4 Omedelbarhets- och muntlighetsprincipen

Omedelbarhetsprincipen är en straffprocessuell regel som innebär att rätten bara får beakta det som kommit fram under huvudförhandlingen.¹⁹ All bevisning ska tas upp vid huvudförhandlingen så att rätten kan bedöma den i ett sammanhang.²⁰ Omedelbarhetsprincipen ligger till grund för att en misstänkt kan häktas med restriktioner.²¹ Principen hänger ihop med muntlighetsprincipen som föreskriver att den svenska rättegången är muntlig och att det råder uppläsningsförbud inför rätten.²²

2.3 Konventioner

2.3.1 EKMR

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, EKMR, ratificerades av Sverige 1952 och gäller såsom svensk lag.

Artikel 3 ger uttryck för det så kallade tortyrförbudet, vilket innebär att ingen får utsättas för tortyr, omänsklig eller förnedrande behandling. Artikeln utgör utgångspunkt för Europarådets antitortyrkonvention.

Enligt artikel 5 har var och en rätt till frihet. Ingen får berövas friheten utom i de fall som räknas upp i artikeln. Den punkt som är relevant är 1.c) som gäller när någon är frihetsberövad för att ställas inför rätta såsom skäligen misstänkt för brott, eller när det är nödvändigt för att förhindra honom att

¹⁸ Prop. 1988/89:124 om vissa tvångsmedelsfrågor, s 27.

¹⁹ 17 kap. 2 § samt 30 kap. 2 § rättegångsbalken (RB).

²⁰ 35 kap. 8 § RB.

²¹ Kriminalvårdens rapport 2007:1, *Psykisk hälsa hos häktade med restriktioner*, s. 6.

²² 46 kap. 5 § RB.

begå brott eller undkomma efter att ha begått brott. Vidare stadgar punkt 3 att den som är frihetsberövad enligt 1.c) ofördröjligen ska ställas inför domare och ska vara berättigad till rättegång inom skälig tid.

Artikel 6 tillerkänner i punkten 1 var och en rätten till en rättvis rättegång inom skälig tid. Artikeln stadgar vidare i punkten 2 att var och en ska betraktas som oskyldig till dess skulden lagligen är fastställd, även känt som oskyldighetspresumtionen. Punkten 3.b) anger att den som anklagats för brott ska få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar.

Europadomstolen har i målet *Rohde v. Danmark* bedömt att ett års isolering inte stått i strid med artikel 3 eftersom den häktade fått ha kontakt med personal.²³ JK har bedömt att en häktningstid på ett år inte stod i strid med artikel 5. Europadomstolen har genom flera avgöranden understrukit att häktningstider om cirka fem år strider mot EKMR.²⁴

2.3.2 Tortyrkonventionerna

Enligt EKMR artikel 3 och 2 kap. 5 § RF råder förbud mot tortyr. Detta förbud har även fastställts i två konventioner. Den första²⁵ härstammar från Europarådet och innebär att dess tortyrkommitté CPT har rätt att besöka häkten och samtala med frihetsberövade. Efter varje avslutat besök upprättar CPT en rapport. Det är huvudsakligen i dessa rapporter som kritiken mot Sverige framställts. Den andra²⁶ härstammar från FN och ger dess tortyrkommitté CAT samt dennas underkommitté SPT rätt att övervaka staternas efterföljande av konventionen.²⁷ EKMR artikel 3, CPT och SPT riktar förutom tortyr även in sig på omänsklig eller förnedrande behandling.

²³ *Rohde v. Danmark*, no. 69332/01, ECHR 2005-1.

²⁴ Åklagarmyndighetens rapport, *Häktningstider och restriktioner*, januari 2014, s. 9f.

²⁵ Den europeiska konventionen för förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

²⁶ Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

²⁷ Åklagarmyndighetens rapport, *Häktningstider och restriktioner*, s. 10f.

3 Häktning och restriktioner

3.1 Inledning

I detta kapitel kommer jag att redogöra för de regler som finns för häktning och restriktioner idag. Kapitlet avser att börja besvara den första frågeställningen, hur den svenska regleringen ser ut. Dessa regler återfinns i 24 kap. RB. I kapitlets inledande paragrafer beskrivs fyra olika fall när häktning kan komma i fråga.

3.2 Huvudregeln, 24 kap. 1 § 1 st. RB

*Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott,
för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver,
får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet,
den misstänktes förhållande eller någon annan
omständighet finns risk för att han*

- 1. avviker eller på någon annat sätt
undandrar sig lagföring eller straff*
- 2. genom att undanröja bevis eller på något
annat sätt försvårar sakens utredning eller*
- 3. fortsätter sin brottsliga verksamhet.*

För häktning krävs enligt huvudregeln att personen är misstänkt på sannolika skäl samt att det för brottet är föreskrivet fängelse ett år eller mer. Misstankegraden sannolika skäl är den högre av de två misstankegraderna som kan komma i fråga vid häktning, men lägre än beviskravet utom rimligt tvivel som krävs för fällande dom. Utöver misstankegraden och minimistraffet ska någon av häktningsgrunderna föreligga.

3.2.1 Flyktfara

Flyktfara utgör den första punkten i paragrafen och innebär att det finns risk för att den misstänkte avviker eller undandrar sig lagföring eller straff.²⁸ Med flyktfara menas alltså att det föreligger en risk för att personen, om släppt på fri fot i avvaktan på rättegång, inte kommer att dyka upp för denna eller för verkställigheten av ett eventuellt straff därefter. Med flykt avses inte bara att lämna landet utan även att ”gå under jorden” eller att ändra sitt utseende i syfte att undgå att bli gripen.²⁹ Flyktfara anses i huvudsak föreligga när den misstänkte har svag eller ingen anknytning till Sverige och därmed är mer benägen att lämna landet.³⁰ Europadomstolen har uttalat att flyktfara generellt ska anses minska under häktningstiden eftersom denna räknas av från ett eventuellt fängelsestraff.³¹ Flyktfara är den häktningsgrund som används minst.³²

3.2.2 Kollusionsfara

Med kollusionsfara, den andra punkten, menas att det är risk för att den misstänkte försvårar sakens utredning, genom att exempelvis förstöra bevis eller påverka vittnen.³³ Europadomstolen har konstaterat att kollusionsfaran normalt minskar allteftersom utredningen går framåt.³⁴ Eftersom vi i Sverige tillämpar omedelbarhetsprincipen och vittnen därmed måste höras vid huvudförhandlingen föreligger dock inte sällan någon kollusionsfara ända till dess, eller åtminstone tills åtal är väckt. Om brottet är erkänt torde det däremot sällan finnas skäl att anse att kollusionsfara föreligger.³⁵ Då är det viktigt att alltid bevisvärdera erkännandet för att undvika risken att

²⁸ Ekelöf, Per Olof, Bylund, Torleif & Boman, Robert, *Rättegång. H. 3, 6.*, bearb. uppl., Norstedt, Stockholm, 1994, s. 37; 24 kap. 1 § 1p. RB.

²⁹ Lindberg, s. 185.

³⁰ *Ibid.*, s. 186.

³¹ Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 5., [uppdaterade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015, s. 119f.

³² Ekelöf m.fl., s. 38.

³³ *Ibid.*, s. 38; 24 kap. 1 § 2p. RB.

³⁴ *Clooth v. Belgium*, no. 12718/87, judgment of 12 December 1991.

³⁵ Se Fitger, Peter m.fl.: *Rättegångsbalk* (12 december 2016, Zeteo), kommentaren till 24 kap. 1 §.

någon erkänner för att komma ut och undanröja bevisning, bara för att därefter återkalla sitt erkännande. Kollusionsfara är den häktningsgrund som åberopas mest.³⁶

3.2.2.1 Restriktioner

Ofta när kollusionsfara föreligger finns en vidare risk för att enbart häktningen inte är tillräcklig för att undanröja denna. Den häktade kan med kommunikationsmedel försöka påverka utredningen inifrån häktets väggar. Därför finns möjligheten att meddela restriktioner vid kollusionsfara. Restriktioner får bara meddelas i samband med denna häktningsgrund, och bara om det föreligger en beaktansvärd risk.³⁷ Restriktioner innebär att den häktades kontakter med omvärlden begränsas. Vilka typer av restriktioner som finns specificeras i häkteslagen (2010:611). Den häktade kan förbjudas att ta del av tidningar och TV, att ta emot besök, brev och telefonsamtal, samt att vistas i gemensamhet med övriga häktade.³⁸ Restriktioner är ytterligare en ingripande åtgärd ovanpå häktningen som är ingripande i sig, och utgångspunkten enligt förarbetena är att de ska tillämpas med största möjliga restriktivitet.³⁹ I häktesförordningen (2010:2011) och lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. föreskrivs att den häktade inte får underkastas mer omfattande inskränkningar i sin frihet än ändamålet med häktningen kräver samt att alla inskränkningar noga ska dokumenteras.

Åklagaren begär vid häktningsförhandlingen tillstånd att meddela restriktioner vilket endast kan medges, eller inte medges, av rätten.⁴⁰ Därefter är det upp till åklagaren vilka av dessa enskilda restriktioner som den misstänkte ska åläggas. På detta har rätten ingen påverkan, förutom den

³⁶ Ekelöf m.fl., s. 39.

³⁷ SOU 2016:52, s. 56f.

³⁸ 6 kap. 2 § Häkteslag (2010:611).

³⁹ Prop. 2009/10:135 *En ny fängelse- och häkteslagstiftning*, s. 201.

⁴⁰ 24 kap. 5 a § RB.

möjlighet som finns för den misstänkte att överklaga en enskild restriktion till rätten⁴¹, en möjlighet som sällan används.⁴²

3.2.3 Recidivfara

Recidivfara föreligger enligt den tredje punkten när det är risk för att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet.⁴³ Återfallsrisken ska avse brott av samma eller liknande slag som det brott personen häktas för.⁴⁴ Den ska avse en specifik typ av brott och får inte vara generell. Enligt förarbeten bör brott som riktar sig mot annans liv, hälsa, egendom eller personliga integritet särskilt beaktas.⁴⁵ Europadomstolen har bedömt att häktning av en viss typ av person som ansågs allmänt farlig stod i strid mot artikel 5 EKMR. I ett annat mål bedömdes häktning i preventivt syfte enbart för att brott kunde komma att begås inte vara godtagbar.⁴⁶

3.3 Tvåårsregeln, 24 kap. 1 § 2 st. RB

Är för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, skall häktning ske, om det inte är uppenbart, att skäl till häktning saknas.

Utöver häktning vid huvudregeln är häktning obligatoriskt om minimistraffet för brottet är två års fängelse, den så kallade tvåårsregeln. Det är en presumtionsregel som innebär att lagstiftaren ansett att det i princip alltid föreligger flykt- eller kollusionsfara vid så allvarlig brottslighet.⁴⁷ För att undantag ska komma i fråga krävs att det är uppenbart att ingen av häktningsgrunderna föreligger.⁴⁸

⁴¹ 6 kap. 4 § Häkteslag.

⁴² Ur intervju med rådmannen.

⁴³ Ekelöf m.fl., s. 37; 24 kap. 1 § 3p. RB.

⁴⁴ Prop. 1986/87:112 om anhållande och häktning, s. 30.

⁴⁵ Ibid., s. 30.

⁴⁶ *Lawless v. Ireland; Jėčius v. Lithuania*, se Danelius, s. 108.

⁴⁷ NJA II 1943 s. 321.

⁴⁸ Prop. 1986/87:112 s. 72.

3.4 Lindrigare brott, 24 kap. 2 § RB

*Den som på sannolika skäl är misstänkt för brott
får häktas oberoende av brottets beskaffenhet,*

- 1. om han är okänd och vägrar att uppge namn och hemvist
eller om hans uppgift om detta kan antas vara osann, eller*
- 2. om han saknar hemvist inom riket och det finns risk för att han
genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff*

Häktning får även ske vid brott för vilket inte är föreskrivet så högt straff som avses i första paragrafen, om personen är okänd eller saknar hemvist i landet och flyktfara föreligger. Misstankegraden sannolika skäl gäller även här.

3.5 Utredningshäktning, 24 kap. 3 § RB

*Även den som endast är skäligen misstänkt för brott får,
med den begränsning som följer av 19 §, häktas, om*

- 1. förutsättningarna för häktning i övrigt är uppfyllda enligt
vad som sägs i 1 § första, tredje och fjärde styckena eller 2 §, och*
- 2. det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i
avvaktan på ytterligare utredning om brottet.*

Häktning kan ske även när den lägre misstankegraden skäligen misstänkt föreligger, om det är av synnerlig vikt för utredningen. Det krävs att det finns grundad anledning att tro att en fortsatt utredning kommer att kunna leda till en höjd misstankegrad. Någon av häktningsgrunderna måste alltså föreligga och proportionalitetsprincipen måste alltså beaktas.⁴⁹ Den begränsning som avses i 19 § är att omprövning ska ske senast inom en vecka, jämfört med de normala två veckorna i övriga fall. Värt att notera är

⁴⁹ Se Fitger, Peter m.fl.: Rättegångsbalk (12 december 2016, Zeteo), kommentaren till 24 kap. 3 §.

att 1 § andra stycket inte omnämns i denna paragraf, vilket innebär att presumtionen för häktning vid svåra brott inte gäller vid skäligen misstanke.⁵⁰

3.6 Kommentar

Reglerna för häktning anger alltså att häktning kan komma ifråga för en person som är misstänkt på sannolika skäl och uppfyller någon av häktningsgrunderna. Det måste föreligga risk för flykt, försvårande av utredning eller fortsatt brottslig verksamhet. Häktning får också ske vid en lägre misstankegrad än synnerliga skäl, om det krävs för utredningen.

I lagtexten framgår inte närmre vad synnerliga skäl innebär. Enligt processlagberedningen går det inte att ange detta genom en fast regel, utan riktlinjen är att misstanken vid en objektiv bedömning ska framstå som berättigad.⁵¹ Vad detta innebär har utvecklats i praxis sedan beviskravet infördes i samband med införandet av rättegångsbalken.

⁵⁰ Se Fitger, Peter m.fl.: Rättegångsbalk (12 december 2016, Zeteo), kommentaren till 24 kap. 3 §.

⁵¹ NJA II 1943 s. 320.

4 Historik

4.1 Inledning

För att förstå varför häktningsinstitutet ser ut som det gör idag anser jag att det är av vikt att utreda hur det har uppkommit och vad syftet bakom det har varit. Därför följer här en kortare redogörelse för historiken bakom häktningsreglerna.

4.2 Den rättshistoriska utvecklingen

Frihetsberövande före dom har använts ända sedan landskapslagarnas tid. Initialt krävdes att gärningsmannen togs på bar gärning.⁵² När 1734 års lag kom infördes utöver denna grund även möjlighet till frihetsberövande vid flyktfara eller när det var uppenbart att ett allvarligt brott hade begåtts.⁵³

1809 utökades skyddet för den personliga friheten i samband med att RF trädde i kraft. Dess dåvarande 16 § stadgade att konungen bör förbjuda att någons personliga frihet fördärvas utan att han lagligen dömd är.

När 1864 års strafflag trädde i kraft infördes tre nya bestämmelser. För det första reglerades möjligheten att häkta beroende på brottets svårhetsgrad. Vid brott som var belagda med minst två års straffarbete var häktning obligatoriskt. Denna bestämmelse kan jämföras med dagens tvåårsregel där enda skillnaden är att det numera gäller två års fängelse. För det andra infördes beviskravet sannolika skäl, som kvarstår än i dag.⁵⁴ För det tredje infördes två av dagens häktningsgrunder, nämligen flykt- och

⁵² SOU 1977:50 *Häktning och anhållande*, s. 71.

⁵³ Nordlöf, Kerstin, *Straffprocessuella tvångsmedel: gripande, anhållande och häktning*, Univ., Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1987, s. 15.

⁵⁴ SOU 1977:50, s. 71f.

kollusionsfara. Om den misstänkte hade stadig hemvist fick man bara häkta om någon av dessa grunder förelåg.⁵⁵

Fram till slutet av 1800-talet tillämpade Sverige den inkvisitoriska processen, vilket innebar att det var domaren som ledde utredningen. Därefter, vilket blev särskilt tydligt i samband med införandet av rättegångsbalken på 1940-talet, har vi övergått till en ackusatorisk process. Den ackusatoriska processen innebär i stället att domaren är passiv och neutral och får utredningen presenterad för sig av kontradiktoriska parter. I samband med ändringen poängterades vikten av muntlighet, koncentration och omedelbarhet.⁵⁶

Efter att åklagaren eller förundersökningsledaren häktat en person behövde han anmäla detta till rätten som därefter skulle hålla rannsaking, jämför dagens huvudförhandling, skyndsamt.⁵⁷ I praxis utvecklades därför ett kvarhållande innan häktning beslutades, för att skapa tid till utredning. 1933 antog riksdagen förslaget att legalisera denna praxis och dagens anhållande hade uppkommit.⁵⁸

Den tredje häktningsgrunden recidivfara tillkom först i samband med rättegångsbalkens ikraftträdande år 1948.⁵⁹ Den kom att användas flitigt och det har diskuterats om den bör begränsas. I 1983 års häktningsutredning föreslogs att den bara skulle få användas om det häktningsgrundande brottet riktat sig mot annans liv, hälsa eller frihet, eller om det annars varit av farlig art eller av stor omfattning.⁶⁰ Denna begränsning mötte dock stort motstånd

⁵⁵ SOU 1977:50, s. 72.

⁵⁶ Ibid., s. 72.

⁵⁷ Ibid., s. 73.

⁵⁸ Prop. 1933:196; SOU 1977:50 s. 72.

⁵⁹ Se Fitger, Peter m.fl.: Rättegångsbalk (12 december 2016, Zeteo), kommentaren till 24 kap. 1 §.

⁶⁰ SOU 1985:27 *Gripen - anhållen - häktad straffprocessuella tvångsmedel m.m.: betänkande*, s. 135f.

då det skulle anses stötande för allmänheten om gripna som släppts fria fortsatte sin brottsliga verksamhet.⁶¹

4.3 Det bakomliggande syftet

Kollusionsfara är den mest åberopade häktningsgrunden. Funktionen med kollusionsfara är bevissäkrande, vilket innebär att den misstänkte i huvudsak häktas för att undvika risken med att personen påverkar vittnen eller undanröjer fysisk bevisning. Häktningsgrunden flyktfara är också bevissäkrande eftersom de utredande myndigheterna försäkras sig om att personen kommer att finnas tillgänglig för förhör och kommer att närvara vid en huvudförhandling.⁶² Enbart det faktum att man kan ha svårt att få tag på den misstänkte under utredningen får dock inte ensamt grunda häktning.⁶³

Recidivfaran har framför allt ett kriminalpolitiskt syfte, som skulle kunna delas in i tre typer. Det första är skyddssyftet. Genom att få bort den misstänkte från samhället skyddas detta samhälles övriga individer från att bli utsatta för fler brott från den misstänktes sida. Detta syfte var det som uttalades i förarbetena när bestämmelsen infördes.⁶⁴ Det andra är det individualpreventiva syftet. Genom att låsas in förhindras den misstänkte att fortsätta begå brott. Inlåsningsen är på så sätt såväl repressiv som förebyggande. Det sista syftet är kanske det mest politiska då det riktar sig mot allmänhetens förtroende för de rättsvårdande myndigheterna.⁶⁵ Om en person som misstänks för ett brott samtidigt tillåts vara fri att begå andra brott riskerar förtroendet för dessa myndigheter att rubbas. Därför är även häktningalternativet övervakning stundtals riskabelt. Det blir ju i

⁶¹ Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2000, s. 129.

⁶² Ekelöf m.fl., s. 37.

⁶³ *Ibid.*, s. 57.

⁶⁴ SOU 1938:44 *Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk II*, s. 280.

⁶⁵ Prop. 1986/87:112, s. 179.

allmänhetens ögon ännu värre om en person som ska stå under nära övervakning trots detta lyckas begå nya brott.⁶⁶

4.4 Kommentar

Att det historiskt har lagts så mycket vikt vid det allmänna rättsmedvetandet, hur det ser ut för allmänheten, går att diskutera mot oskyldighetspresumtionen. Att hålla någon inlåst på denna grund blir som att de redan dömts för brottet och som att häktningen blir ett straff innan dom, inte bara i utredningssyfte. Detta tankesätt får medhåll av professorn i processrätt Torleif Bylund, som har frågat sig ”om en misstänkts tid i häktet inte utgör bestraffning, varför skulle man då föreskriva att den ska avräknas mot ett fängelsestraff?”.⁶⁷

⁶⁶ Prop. 1986/87:112, s. 179.

⁶⁷ Bylund, Torleif, Tvångsmedel I, *Personella tvångsmedel i straffprocessen*, Iustus, Uppsala, 1993, s. 39.

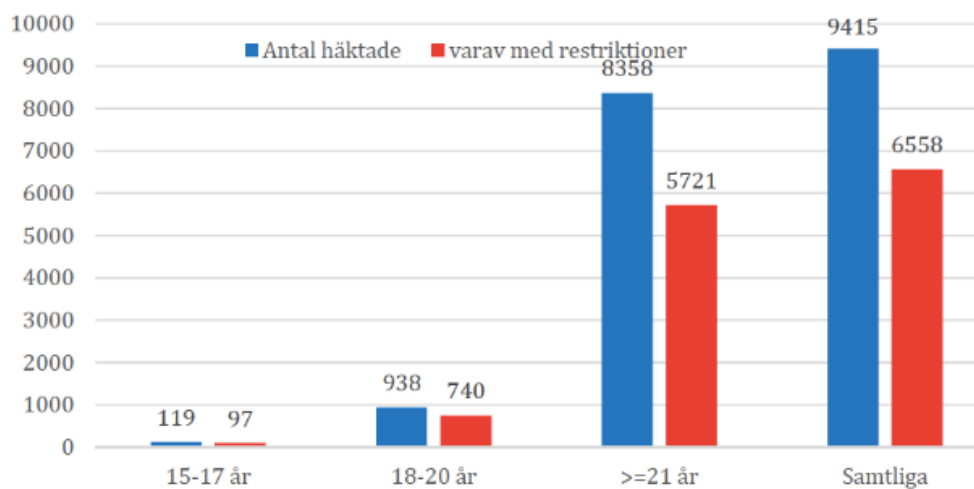
5 Statistik och kritik

5.1 Inledning

I detta kapitel kommer jag att redogöra för den omfattande kritik som Sverige har fått ta emot. För att läsaren ska kunna förstå kritiken kommer jag att inleda kapitlet med en presentation av hur häktningstiderna och restriktionsanvändningen statistiskt ser ut. Kapitlet avser att svara på den första frågeställningen, varför Sverige får ta emot kritik. Eftersom kritiken till stor del riktar sig mot hur den svenska häktningen påverkar de häktade kommer det även att behandla den andra frågeställningen, hur det är att sitta häktad och hur de häktade påverkas psykiskt.

5.2 Statistik

5.2.1 Restriktionsanvändning

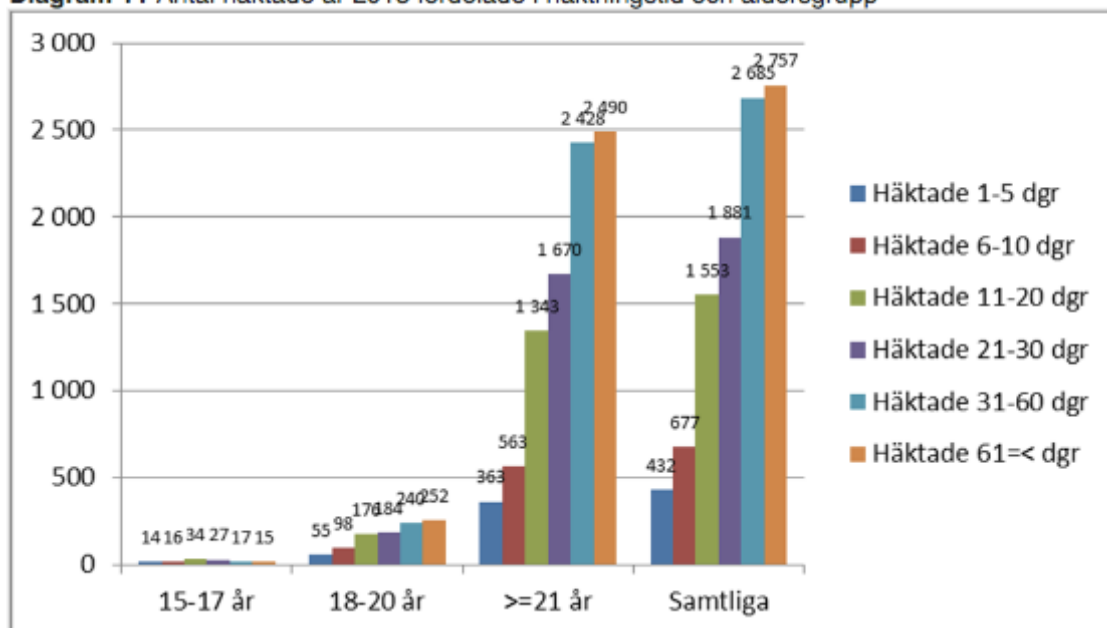
Enligt tabellen ovan, hämtad från Åklagarmyndighetens rapport⁶⁸, var 9 415 personer häktade år 2013. 6 558 av dessa var häktade med restriktioner, en siffra motsvarande 70 %. En viktig aspekt att komma ihåg är att 9 415 är det totala antalet häktade, det vill säga alla häktningar

⁶⁸ Åklagarmyndighetens rapport, *Häktningstider och restriktioner*, s. 91.

baserade på alla häktningsskäl. Eftersom restriktioner bara får förekomma vid kollusionsfara är procentsatsen ännu högre om de fall där häktningen grundats på flykt- eller recidivfara tas bort.

5.2.2 Häktningstider

Diagram 11 Antal häktade år 2013 fördelade i häktningstid och åldersgrupp

I tabellen ovan syns hur staplarna ökar i storlek med antal häktningsdagar. Det är minst antal personer som endast suttit häktade i ett par dagar medan det ökar successivt och det är störst antal personer som suttit häktade över 61 dagar.

En känd svensk serieskytt hade länge rekordet för längst häktningstid på tre och ett halvt år, det vill säga över 1 000 dagar.⁶⁹ Detta rekord är nu slaget av flera personer och det nya rekordet uppgår till över fyra år.⁷⁰

⁶⁹ Munck, Anders, *Jag har blivit av med hatet*, Aftonbladet, publicerad 2010-10-22, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article12604733.ab>, besökt 2017-02-21.

⁷⁰ Granström, Torbjörn, *Peter har suttit häktad längst i Sverige*, LT, publicerad 2014-12-18, <http://www.lt.se/stockholm/sodertalje/peter-har-suttit-haktad-langst-i-sverige>, besökt 2017-02-21.

5.3 Kritik

Tortyrkommittén CPT har besökt Sverige vid sex tillfällen sedan 1991. Gemensamt för alla CPT:s rapporter är att Sverige kritiserats för sin alltför höga restriktionsanvändning.⁷¹ Kommittén har poängterat att Sverige inte gjort någon större förändring till följd av deras kritik trots dialogen man haft ända sedan 1991.⁷² Kritiken avser dels att Sverige bör minska sin regelmässiga användning av restriktioner, dels att åklagaren bör ange skälen för de enskilda restriktionerna. Kritiken avseende den slentrianmässiga användningen av restriktioner kommer inte bara från kommittén utan vinner även stöd från företrädare för kriminalvården och advokatsamfundet.⁷³

CPT har uttryckt oro för den mentala hälsan och forskning har visat att isolering är skadligt redan efter några dagar.⁷⁴ Isolering definieras enligt Istanbulförklaringen som att vara instängd i sin cell 22-24 timmar per dag och berövad all meningsfull mänsklig kontakt under denna tid.⁷⁵ En person som sitter häktad med restriktioner i Sverige spenderar normalt en timme på promenad ensam utomhus och dygnets övriga 23 timmar ensam i sitt rum. Den enda kontakten som får ske är med den häktades advokat eller med isoleringsbrytande personal såsom häktespräst eller bibliotekarie.⁷⁶ Det innebär att kravet på isolering är uppfyllt och därmed att den mentala hälsan riskerar att skadas.

5.3.1 Psykisk ohälsa

Det finns mycket lite internationell forskning på kopplingen mellan restriktioner och psykisk hälsa. Detta beror i första hand på att systemet med

⁷¹ CPT/Inf (92) 4, CPT/Inf (95) 5, CPT/Inf (99) 4, CPT/Inf (2004) 32, CPT/Inf (2009) 34, CPT/Inf (2016) 1.

⁷² CPT/Inf (2009) 34, s. 25.

⁷³ Andersson, Ulrika m.fl., *Häktning får inte användas som ett universalmedel*, DN Debatt, publicerad 2014-12-26, <http://www.dn.se/debatt/haktning-far-inte-anvandast-ett-universalmedel/>, besökt 2017-03-13.

⁷⁴ SOU 2016:52, s. 14.

⁷⁵ Ibid., s. 68.

⁷⁶ Ur intervju med f.d. häktad samt kriminalvårdare på häktet Trelleborg.

utbredda restriktioner är tämligen unikt för Sverige.⁷⁷ Den forskning som faktiskt bedrivits visar att restriktioner kan ha en extremt skadlig påverkan på den mentala, fysiska och sociala hälsan.⁷⁸ Det är vanligt med fysiska skador såsom synskador, eftersom siktradien hela tiden bara är några meter, och D-vitaminbrist eftersom det är brist på solljus. En av de som suttit häktad allra längst i Sverige, fyra år, fick så grav D-vitaminbrist att alla tänder utom tre fick dras ut.⁷⁹ När det gäller psykisk ohälsa har var fjärde häktad uppvisat detta.⁸⁰ Enligt psykologen Bengt Holmgren är ovissheten en betydande faktor för den psykiska hälsan.⁸¹ Eftersom Sverige inte har några tidsgränser vet den häktade inte när det tar slut.

5.3.1.1 Självmord

I takt med en försämrad psykisk balans ökar risken för självmord. Mellan 2003 och 2013 tog 53 personer livet av sig i svenska häkten.⁸² I snitt försöker en häktad i veckan ta livet av sig.⁸³ CAT har uttalat oro över att dessa självmord och även självmordsförsök är ett resultat av restriktionsanvändningen.⁸⁴

5.3.1.2 Falsa erkännanden

Förutom självmord finns risk för att den häktade avger ett falskt erkännande. Ett erkännande har ett starkt bevisvärde. Ett erkänt mål går ofta fortare att utreda och värdet av en huvudförhandling blir inte lika stort.⁸⁵ Det

⁷⁷ Kriminalvårdens rapport 2007:1, s. 7.

⁷⁸ SOU 2016:52, s. 76.

⁷⁹ SVT Domstolen, avsnitt 1, publicerad 2017-03-21, <http://www.svtplay.se/video/12917680/domstolen/domstolen-avsnitt-1?tab=senaste>, besökt 2017-03-23.

⁸⁰ Kriminalvårdens rapport 2007:1, s. 20.

⁸¹ Wirup, Lars, *Göran satt 850 dagar i häkte – nu växer kritiken mot Sveriges rekordlånga häktningstider*, Sveriges radio I lagens namn, publicerad 2014-07-06, <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/392059?programid=4702>, besökt 2017-03-06.

⁸² Hellström, Jenny, *Specialinredning ska motverka självmord i häkten*, Sveriges radio, publicerad 2015-07-14, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=95&artikel=6209394>, besökt 2017-02-20.

⁸³ SVT Domstolen, avsnitt 1, publicerad 2017-03-21, <http://www.svtplay.se/video/12917680/domstolen/domstolen-avsnitt-1?tab=senaste>, besökt 2017-03-23.

⁸⁴ CAT/C/SWE/CO/6-7 2014.

⁸⁵ SOU 2005:117 *Ett effektivare brottmålsförfarande*, s. 16.

innebär att om en häktad erkänner kan utredningen avslutas tidigare. Samtidigt finns vetenskapligt stöd för att ett frihetsberövande försämrar mentala funktioner, orsakar desperation, depression och passivitet som uttrycker sig i ointresse och apati. En frihetsberövad person blir ofta mer suggestibel, lättpåverkad, framför allt om personen sedan innan har ett instabilt psyke, är ung eller beroende av droger.⁸⁶ Risken för suggestibilitet ökar i häktet eftersom tiden där ofta är förenad med sömnproblem, något som rättspsykologen Gisli Gudjonsson uppmärksammat. Gudjonsson har också skrivit om en intressant studie som genomfördes år 1973 där studenter skulle frihetsberövas under två veckor för att deras beteende skulle observeras. Studien fick avbrytas redan efter sex dagar på grund av påtagliga psykiska besvär. Då hade ändå dessa studenter valts ut särskilt på grund av sitt starka psyke.⁸⁷ Den starka påverkan på psyket som häktningen bevisligen utgör kan leda till att den häktade kan erkänna ett brott han inte begått.

Det finns tre typer av falska erkännanden. Ett frivilligt sådant avges utan någon yttre press; ofta tar personen kontakt med polisen själv. Brotten som erkänns kan vara riktiga brott som någon tar på sig för att skydda den riktiga gärningsmannen eller för att få uppmärksamhet, eller påhittade brott som någon erkänner exempelvis på grund av en psykisk störning.⁸⁸ Ett känt svenskt exempel på ett sådant erkännande är Knutbydramat, där psykologiprofessorn Sven Å Christianson förkastar Helge Fossmos erkännande och menar att det enbart är en strategi för att få sitt behov av upphöjdhet tillfredsställt.⁸⁹ Ett annat är Quick-målet där Thomas Quick, eller Sture Bergwall som han numera heter, erkände ett trettioalv mord och

⁸⁶ Lindow, Sofia, *Häktningsspåfrestningar, falska erkännanden och bevisvärdering*, SvJT 2009, s. 17 och 22.

⁸⁷ Gudjonsson, Gisli H, *The Psychology of Interrogations and Confessions: a handbook*, Wiley, Chichester, West Sussex, England, 2003, s. 30.

⁸⁸ Lindow, s. 20.

⁸⁹ Nordenberg, Helena, *Professor i psykologi sågar Fossmos erkännande*, Dagens nyheter, publicerad 2006-09-01, <http://www.dn.se/nyheter/professor-i-psykologi-sagar-fossmos-erkannande/>, besökt 2017-03-08.

dömdes för åtta av dessa trots att varken teknisk bevisning eller vittnesuppgifter band honom till brotten. Efter att han tagit tillbaka sina erkännanden har han nu frikänts från samtliga.⁹⁰

Den andra typen av falska erkännanden, det framtvungade medgörliga erkännandet, ges på grund av hög press som lindras genom erkännandet. Ofta ges ett sådant under ett påfrestande förhör för att förhörspersonen vill att det ska avslutas.⁹¹ Exempel på den här typen av erkännanden finns att hitta i Dalabränderna-fallet, där barn och ungdomar mellan 13 och 18 år pressades till att erkänna genom att hållas inlåsta och utsättas för pressande förhör där förhørsledaren ställde ledande frågor och lovade förhörspersonerna att de skulle få gå hem. Förhørsledaren i fallet, Kjell Röngård, har i en intervju vidgått att han sade att förhörspersonerna skulle få gå hem om de erkände, något som han ansåg var en förenkling av den annars långa förklaringen att åklagaren skulle ta ställning till om de skulle få gå hem eller begäras häktade.⁹² Denna förhörsmetod är mycket problematisk, synnerligen när det rör unga som förhörs.

Den tredje typen, det framtvungade internaliserade erkännandet, är när den misstänkte själv börjar tro att han eller hon begått brottet. En häktad person som inte får ha kontakt med omvärlden får bara höra förhørsledarens version om och om igen, och med den ökade suggestibilitet som inlåsningsmedför finns risken att den misstänkte till slut tror på vad förhørsledaren säger.⁹³

⁹⁰ Lisinski, Stefan, *Quick helt friad från samtliga mord*, Dagens nyheter, publicerad 2013-11-04, <http://www.dn.se/nyheter/sverige/quick-helt-friad-fran-samtliga-mord/>, besökt 2017-03-08.

⁹¹ Gudjonsson, s. 196 och 198.

⁹² Råstam, Hannes, *Varför erkände dom?*, SVT Dokument Inifrån, publicerad 2008-03-31, <https://www.youtube.com/watch?v=oq4nFetFQGI>, besökt 2017-03-08.

⁹³ Lindow, s. 20-22.

Ett falskt erkännande återtas ofta när pressen har släppt och den misstänkte har fått tid att tänka över situationen.⁹⁴ Vad som blir oerhört viktigt vid ett erkännande är att det bevisvärderas, så att ingen blir oskyldigt dömd bara för att den inte står ut längre i häktet. Enligt den fria bevisprövningens princip, som tar sig uttryck i 35 kap. 3 § 2 st. RB, ska rätten göra en självständig prövning. Omfattningen av denna prövning beror på brottets allvarlighetsgrad och utredningens robusthet. Ett grovt brott bör ha stöd i annan bevisning och ett blankt erkännande bör aldrig anses tillräckligt. Om den misstänkte har kunskap om brottet har HD dock avgjort att detta kan räcka.⁹⁵ Endast vid enklare brottmål eller bagatellartade brott kan ett erkännande vara tillräckligt och utredningen kan begränsas till detta.⁹⁶ Dessa mål bör dock inte vara sådana som föranleder häktning.

5.3.1.3 Nöjdförklaring

En annan möjlighet för den häktade att tidigare slippa ur häktet är att i samband med dom avge en nöjdförklaring. En sådan innebär att den som dömts förklarar att han avstår från att överklaga domen och att verkställigheten av påföljden därmed kan verkställas omedelbart.⁹⁷ Man behöver då inte avvakta de tre veckor det tar för domen att vinna laga kraft, en tid som det normalt förordnas i domen att den dömde ska kvarbli i häktet. Ur tingsrättens ljudupptagning av ett förhör med en 58-årig man som suttit häktad i fyra år hörs följande citat:

*Jag orkar inte med att sitta i det här häktet längre.
[...] Jag erkänner precis vad ni vill. Jag vill veta, om jag
imorgon skriver på det här som man säger - vad heter det? -
nöjdförklaring, kommer jag till fängelset då nästa vecka?*⁹⁸

⁹⁴ Forssman, Fredrik, *Prövning av erkännande*, i Diesen, Christian (red.) *Bevis*, 1. uppl, Norstedts juridik, Stockholm, 1997, s. 125.

⁹⁵ NJA 1987 s. 33.

⁹⁶ Lindow, s. 24; SOU 2005:117 *Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder*, s. 17.

⁹⁷ 3 § Lag (1974:202) om beräkning av strafftid m.m.

⁹⁸ Wirup, Lars, *Göran satt 850 dagar i häkte – nu växer kritiken mot Sveriges rekordlånga häktningstider*, Sveriges radio I lagens namn, publicerad 2014-07-06, <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/392059?programid=4702>, besökt 2017-03-06.

5.3.1.4 Rättssäkerhet

Den psykiska påfrestningen resulterar i ett rättssäkerhetsproblem då den häktade inte är i psykisk balans under den viktiga tid som förberedelse och huvudförhandling utgör. Den häktade är misstänkt för ett allvarligt brott och ska beredas tillfälle att förbereda sitt försvar. Självklart har försvararen en stor roll i detta, men det kan finnas möjliga förklaringar, alibin eller andra omständigheter som enbart den misstänkte själv känner till, som skulle föranleda en helt annan bedömning av skuldfrågan om de presenteras för rätten, än om de på grund av nedsatt mental förmåga inte förmås lyftas fram. Psykologen Bengt Holmgren är kritisk till detta och menar att en långvarig depression för med sig en känsla av uppgivenhet.⁹⁹ En sådan känsla leder till problem när den häktade förväntas försvara sig i domstol. Anna Olsson och Nazanin Raissi som är psykologer på häktet i Göteborg ser också de psykiska effekter som långa häktningstider och isolering innebär som mycket bekymmersamt för rättssäkerheten.¹⁰⁰

5.4 Kommentar

Den internationella kritiken visar att Sverige utmärker sig på ett negativt sätt vad gäller såväl det faktum att vi inte har någon tidsgräns, som det faktum att restriktionsanvändningen är regelmässig. Oro uttrycks för att den restriktionsanvändning vi tillämpar är skadlig för den mentala hälsan, men att det finns så lite forskning på området är ytterligare en indikation på hur ovanligt vårt system är i ett internationellt perspektiv.

⁹⁹ Wirup, Lars, *Göran satt 850 dagar i häkte – nu växer kritiken mot Sveriges rekordlånga häktningstider*, Sveriges radio I lagens namn, publicerad 2014-07-06, <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/392059?programid=4702>, besökt 2017-03-06.

¹⁰⁰ Olsson, Anna och Raissi, Nazanin, *Lång häktningstid ett stort lidande*, GP Debatt, publicerad 2012-07-24, <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1%C3%A5ng-h%C3%A4ktningstid-ett-stort-lidande-1.627915>, besökt 2017-03-06.

6 Internationell jämförelse

6.1 Inledning

För att dels tydliggöra problematiken i det svenska systemet, dels börja söka förslag på förbättringar till den kommande de lege ferenda-diskussionen kommer jag här att göra en internationell jämförelse med några andra länder.

6.2 Generellt om andra länders regler

Jag har valt att hålla mig till de EU-länder som är anslutna till EKMR eftersom de behöver följa samma regler som Sverige. Att undersöka övriga länders regler anser jag inte vara av intresse så länge Sverige behöver följa konventionen. De länder jag valt ut är Norge, Danmark, Frankrike och Spanien. Dessa länder har valts ut som representanter för olika grupper av länder. Norge har relativa häktningstider, Danmark och Frankrike semiabsoluta och Spanien absoluta. Med relativa menas att ingen tidsgräns finns, med semiabsoluta att en tidsgräns finns men att denna går att utsträcka, och absoluta att tidsgränsen gäller oavsett omständigheter.¹⁰¹ Vidare har Danmark och Frankrike intressanta regler som jag vill ta upp som förslag. Norges regler har tidigare varit mycket lika Sveriges men vissa ändringar har gjorts med positiva konsekvenser, varför jag också har ansett dessa vara av intresse att presentera.

6.2.1 Norge

Norges regler är mycket lika de svenska. I Sverige förlängs häktningen med två veckor åt gången utan gräns för hur många gånger förlängning får ske. I

¹⁰¹ Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Malmös rapport *Restriktionsprojektet Del 2, Häktning och restriktioner – en europeisk utblick*, december 2011, s. 2.

Norge är tiden i stället fyra veckor men det finns inte heller någon gräns för hur ofta förlängning får ske.¹⁰²

Norge har liksom Sverige fått ta emot kritik från CPT för sina häktningstider och sin isolering av häktade. De har till följd av detta ändrat reglerna kring häktning och isolering.¹⁰³ Regeländringen innebar krav på åklagaren att noggrannare redogöra för utredningsläget och restriktionsskäl. Beslut om isolering ska numera fattas av domstolen. Till följd av regeländringen har restriktionsanvändningen minskat och fullständig isolering används i mycket mindre utsträckning.¹⁰⁴ Den andel häktade personer som hålls isolerade i Norge har de senaste 15 åren minskat från 40 % till 13 %.¹⁰⁵ I Sverige hade 70 % av alla häktade år 2013 restriktioner.¹⁰⁶ Det innebär att Sveriges andel isolerade kraftigt överstiger Norges.

6.2.2 Danmark

I Danmark, till skillnad från i Sverige, är inte alla åklagare på samma nivå utan det finns överordnade åklagare. Danmark har tidsgränser för häktning bestående av 6 månader för brott med ett maximistraff på 6 år, och 1 års häktning vid grövre brott. För att gå utöver denna tidsgräns krävs tillstånd av en sådan överordnad åklagare. Det har även införts en lag som reglerar hur länge en häktad får ha restriktioner. Den överordnade åklagarens godkännande behövs för isolering överstigande åtta veckor.¹⁰⁷ En motsvarande tidsgräns finns inte för restriktionsanvändning i Sverige. Angående den svenska restriktionsanvändningen har den danska forskaren på institutet för mänskliga rättigheter Peter Scharff Smith uttalat följande:

¹⁰² Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Malmös rapport, s. 24.

¹⁰³ Regeringskansliet, Utrikesdepartementets rapport *Mänskliga rättigheter i Norge 2005*, s.3.

¹⁰⁴ Utvecklingscentrum Malmös rapport s. 25f.

¹⁰⁵ SOU 2016:52 s. 85.

¹⁰⁶ Åklagarmyndighetens rapport, *Häktningstider och restriktioner*, s. 141.

¹⁰⁷ Utvecklingscentrum Malmös rapport, s. 2 och 10f.

Det är rätt otroligt att det händer i ett land som Sverige, när det finns så mycket forskning som visar hur pass farligt det är.¹⁰⁸

Även Danmark har, likt Norge, minskat restriktionsanvändningen de senaste 15 åren. Danmark har ännu lägre siffror än Norge, och andelen isolerade har minskat från 8-10 % till 1-3 %. Såväl de danska som de norska åklagarna förefaller ha uppfattningen att den minskade restriktionsanvändningen inte har försämrat möjligheten till fällande domar.¹⁰⁹

En annan skillnad mot de svenska reglerna är att man i Danmark håller ett ingående förhör vid häktningsförhandlingen som kan återopas vid huvudförhandlingen. Det som sägs vid detta förhör tillmäts stort bevisvärde eftersom det är inför domstolen lämnade uppgifter. Syftet med detta förhör är att minska behovet av restriktioner.¹¹⁰ Den svenska åklagarmyndigheten har uttalat att det bland annat är på grund av vårt rättegångssystem, där stor vikt läggs vid vad tilltalade och vittnen säger vid rättegången, som häktning och restriktioner behövs i så stor omfattning. Åklagarmyndigheten anser att om denna omfattning ska kunna minskas krävs att rättsprocessen ändras så att förhör under utredningstiden kan tillerkännas större vikt, vilket har varit framgångsrikt i Norge och Danmark.¹¹¹

6.2.3 Frankrike

Frankrike har en semiabsolut tidsgräns för häktning på fyra månader, eller ett år för allvarligare brott. Att den är semiabsolut innebär dock att undantag finns och enligt statistik används detta i stor utsträckning. Genomsnittstiden

¹⁰⁸ Åkerman, Henrika, *Riksåklagare: Ändra lagen för att korta häktningstider*, Sveriges Radio Nyheter Ekot, publicerad 2014-12-08, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6040283&playaudio=5168098>, besökt 2017-03-06.

¹⁰⁹ SOU 2016:52 s. 86.

¹¹⁰ Utvecklingscentrum Malmös rapport, s. 3, 10 och 12.

¹¹¹ Åklagarmyndigheten, *Häktning och restriktioner*, https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/fran-brott-till-atal/forundersokningen/haktningstider-och-restriktioner/, besökt 2017-03-06.

för häktning var över åtta månader under 2004.¹¹² Ett franskt häktningsbeslut behöver vidare bara omprövas var fjärde månad, jämfört med i Sverige var fjortonde dag.¹¹³ CAT har kritiserat Frankrike för det stora antalet häktade samt längden av häktningstiden.¹¹⁴

Det finns vidare en undersökningsdomare, som inte är samma som häktningsdomaren, som prövar restriktioner. Detta beslut ska omprövas var tionde dag. Restriktioner används dock sällan.¹¹⁵

6.2.4 Spanien

Längsta tid för häktning i Spanien är ett år för brott med en maximal straffsats på fängelse tre år, och två år för grövre brott. Förlängning kan ske med sex månader respektive två år och sex månader, men därefter medges ingen ytterligare förlängning. Passeras denna gräns ska den misstänkte försättas på fri fot.¹¹⁶ Spanien har därmed en absolut tidsgräns.

6.3 Specifikt om tidsgräns

Organisationen Fair Trials International har jämfört häktningstider i 15 EU-länder. Dessa 15 länder valdes ut för att de har ansetts ge en representativ bild för olika regioner och rättssystem. Vidare inkluderar urvalet de länder med störst fångpopulationer.¹¹⁷ Rapporten visar att det endast är Sverige och tre andra länder, Irland, Luxemburg och Rumänien, som inte har någon tidsgräns för häktning. Övriga länder har en övre gräns på mellan sex månader och fyra år.¹¹⁸

¹¹² Regeringskansliet, Utrikesdepartementets rapport *Mänskliga rättigheter i Frankrike 2007*, s. 6.

¹¹³ Utvecklingscentrum Malmös rapport, s. 17.

¹¹⁴ Regeringskansliet, Utrikesdepartementets rapport *Mänskliga rättigheter i Frankrike 2007*, s. 6.

¹¹⁵ Utvecklingscentrum Malmös rapport, s. 17 och 34.

¹¹⁶ *Ibid.*, s. 2 och 30.

¹¹⁷ Report Detained without Trial: Fair Trial International's response to the European Commission's Green Paper on detention, October 2011, s. 25.

¹¹⁸ Åklagarmyndighetens rapport, *Häktningstider och restriktioner*, s. 95.

6.4 Kommentar

Det är tydligt att det finns internationella skillnader. Vad som är värt att fundera på är varför det gör det. Har man insikter i Danmark och Norge som vi inte har i Sverige? Våra rättssystem är mycket lika med ett fokus på muntlighet och omedelbarhet. Trots detta har både Danmark och Norge tagit åt sig av kritiken mot restriktionsanvändningen och gjort ändringar som fungerat väl. Varför skulle inte detsamma fungera i Sverige?

7 Utredningar och förslag

7.1 Inledning

Med anledning av den kritik Sverige fått ta emot samt att ämnet är omdebatterat har redan en del utredningar tillsatts för att undersöka vilka förbättringar som skulle kunna göras på området. Utredningarna visar en syn på problemet som yrkesverksamma jurister har, och min tredje frågeställning kommer därför att börja besvaras här för att sedan utvecklas under intervjuerna i nästa kapitel. Dessutom är de av stort intresse för vilka förändringar som kan bli aktuella, det vill säga min fjärde frågeställning. Därför kommer de att presenteras nedan.

7.2 RÅR 2015:1

Riksåklagaren framställde år 2015 riktlinjer med syfte att minska användandet av restriktioner.¹¹⁹ I riktlinjerna uttalas att åklagaren ska göra en separat proportionalitetsprövning för varje enskild restriktion. Generellt sägs att ju högre kollusionsrisken är och ju allvarigare brottsligheten är, desto större är behovet av restriktioner.¹²⁰

För att undvika långa häktningstider bör åklagaren enligt riktlinjerna planera förundersökningen och presentera en ungefärlig tidsplan.¹²¹ Vidare ska åklagaren ex officio pröva om förundersökningsmaterialet kan delges den misstänkte successivt och om det är möjligt att väcka åtal i vissa delar.¹²² Åklagaren bör också överväga vilka tekniska undersökningar som verkligen behövs.¹²³

¹¹⁹ Åklagarmyndigheten, Riksåklagarens riktlinjer 2015:1, 22 april 2015, s. 1.

¹²⁰ Ibid., s. 4.

¹²¹ Ibid., s. 10.

¹²² Ibid., s. 11f.

¹²³ Ibid., s. 13.

Riktlinjerna har av flera åklagare ansetts vara tillräckliga för en förbättring av häktningstiderna och restriktionsanvändningen. En fullständig utvärdering kommer att göras under 2017.¹²⁴ I motsats till åklagarna har CPT har ansett att riktlinjerna inte är tillräckliga. I SOU 2016:52 som kommer att behandlas i nästa stycke har utredaren uttalat att riktlinjerna är ett steg i rätt riktning, men främst utgör rekommendationer och därför inte är tillräckliga. Utredningen delar CPT:s åsikt att det krävs lagstadgade åtgärder och en genomgripande förändring.¹²⁵

7.3 SOU 2016:52

År 2015 gav regeringen en utredare i uppdrag att lämna förslag som syftar till att minska användningen av häktning och restriktioner. I betänkandet SOU 2016:52 presenterade häktes- och restriktionsutredningen sina förslag.

Utredningen kommenterar endast omedelbarhetsprincipen kort. Enligt utredningen finns det goda skäl att modernisera och effektivisera processen och utreda aktualiteten av principer som muntlighets- och omedelbarhetsprincipen, men detta behöver utredas vidare separat varför utredningen Ju 2016:10 tillsatts. Resultatet av denna utredning ska redovisas i december 2017. Därför innehåller SOU 2016:52 inte mycket om just omedelbarhetsprincipen. Däremot innehåller den flertalet andra förslag som presenteras nedan.

7.3.1 Förslag

7.3.1.1 En tidsgräns ska införas

Sverige har idag ingen tidsgräns för häktning. Förslaget som nu framställts är att en tidsgräns på sex månader till ett år införs beroende på brottets straffskala. Om den misstänkte är en ungdom är motsvarande tidsgräns i

¹²⁴ *Häktningstider och restriktioner*, Åklagarmyndigheten, https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/fran-brott-till-atal/forundersokningen/haktningstider-och-restriktioner/, besökt 2017-04-27.

¹²⁵ SOU 2016:52, s. 133.

stället tre månader. För att överskrida tidsgränsen bör synnerliga skäl krävas.¹²⁶

7.3.1.2 Tvåårsregeln ska tas bort

Enligt tvåårsregeln är häktning obligatorisk om minimistrafvet är två års fängelse. De brott som då blir aktuella är bland annat mord, människorov, våldtäkt och grovt narkotikabrott.¹²⁷ Bakgrunden till regeln är att kollusions- och flyktfaran i allmänhet ansetts föreligga vid grova brott.¹²⁸

Regeln har nu ifrågasatts. Kritiker anser att det bör finnas grund för häktning i det enskilda fallet. Det är inte första gången regeln ifrågasatts; redan i 1974 års häktningsutredning föreslogs att den skulle tas bort för att den ansågs stå i strid med principen att häktning inte får innebära förtida straffverkställighet. Förslaget fick aldrig genomslagskraft eftersom det som var positivt med regeln för det allmänna rättsmedvetandet och för allmänprevention ansågs överväga det negativa.¹²⁹

Europadomstolen har framhållit att flyktfaran inte bara får bedömas baserat på hur svår påföljd som kan följa på brottet. Personliga omständigheter såsom den misstänktes sysselsättning och familjerelationer måste också beaktas.¹³⁰ Detta tycks inte överensstämma med den svenska tvåårsregeln.

7.3.1.3 Domstolen ska pröva individuella restriktioner

I nuläget beslutar rätten endast generellt om åklagaren får rätt att meddela dessa eller ej, sedan är det upp till åklagaren vilka enskilda restriktioner som behövs. Eftersom restriktioner är en så pass ingripande åtgärd anser kritiker att det bör vara rätten som ska besluta om enskilda restriktioner. Även i tidigare förarbeten från 2006 har man ansett att det bör vara rätten som

¹²⁶ SOU 2016:52, s. 116.

¹²⁷ 3 kap. 1 §, 3 kap. 6 §, 4 kap. 1 § och 6 kap. 1 § BrB; 3§ Narkotikastrafflag (1968:64).

¹²⁸ Se t.ex. NJA II 1943 s. 321; SOU 1985:27 s. 138f.

¹²⁹ SOU 1977:50 s. 157.

¹³⁰ *Neumeister v. Austria; Yagci and Sargin v. Turkey*; se Danelius, s. 126.

beslutar.¹³¹ Besluten hade fått en större transparens om det vore rätten som beslutade. Flera remissinstanser har dock varit tveksamma till förslaget och i propositionen från 2009 framhölls att förslaget inte hade lett till någon större skillnad eftersom möjligheten redan finns att begära rättens prövning av en restriktion.¹³²

I utredningen från 2016 föreslås ett mellanting, att rätten ska besluta om åklagaren ska få tillstånd att meddela olika typer av restriktioner, i stället för ett generellt beslut.¹³³

7.3.2 Remissvar

Flertalet myndigheter har bemött utredningens förslag. De flesta tillstyrker i allt väsentligt utredningens förslag.

JK har poängterat att en tidsgräns inte kommer att påverka eftersom det oftast, när häktningen överstiger ett halvår, rör sig om ett sådant fall som rekvisitet synnerliga skäl avser. Malmö tingsrätt och Åklagarmyndigheten har framhållit att förslaget inte hade fått så stor genomslagskraft eftersom endast 49 av 9 056 personer, motsvarande 0,54 %, var häktade över 6 månader före åtal år 2015.¹³⁴

Åklagarmyndigheten och Lunds universitet anser att goda skäl föreligger att överväga en modernisering och effektivisering av processordningen, innehållande omedelbarhets- och muntlighetsprincipen.¹³⁵

¹³¹ Ds 1996:46; SOU 2006:17 *Ny häkteslag*.

¹³² 6 kap. 4 § häkteslagen; Prop. 2009/10:135, s. 115.

¹³³ SOU 2016:52, s. 134.

¹³⁴ Ibid, s. 112, 174 och 250; Malmö tingsrätts remissyttrande, dnr 391-16, s. 3; Åklagarmyndighetens yttrande, dnr ÅM 2016-58, s. 4f. Notera att Åklagarmyndigheten skrivit 59 i stället för 49.

¹³⁵ Åklagarmyndighetens yttrande, s. 2; Lunds universitets yttrande, dnr V 2016/1339, s. 1.

Alla remissinstanser som det hänvisats till ovan instämmer med förslaget att ta bort tvåårsregeln. Helsingborgs tingsrätt har tillagt att detta antagligen inte kommer att få någon nämnvärd effekt eftersom det generellt sett föreligger skäl för häktning vid allvarlig brottslighet. Trots detta tillstyrks att regeln ska ta bort.¹³⁶

¹³⁶ Helsingborg tingsrätts remissyttrande, s. 1.

8 Egna undersökningar

8.1 Inledning

I detta kapitel kommer jag att redogöra för de intervjuer och studiebesök jag genomfört. Jag kommer även att visa upp den statistik jag själv fört. I kapitlet kommer samtliga frågeställningar att behandlas ur det praktiska perspektivet. Varför Sverige får kritik och vad de yrkesverksamma juristerna anser om detta kommer att kommenteras av dem, så även vad som kan förbättras på området. Frågan hur det är att sitta häktad kommer att kommenteras av de personer som gör eller har gjort detta.

8.2 Intervjuer

8.2.1 Presentation

Det har skrivits en hel del om kritiken som Sverige fått ta emot för sina långa häktningstider. Dessa texter redogör ingående för kritiken och de svenska reglerna. Men det jag saknat när jag gjort research inför den här uppsatsen är det praktiska perspektivet – hur ser det ut i verkligheten? Jag ville tillföra ett sådant perspektiv och har därför valt att föra egen statistik, besöka ett häkte och göra intervjuer med de som personligen är involverade i häktningsfrågan.

8.2.2 Urval

Jag har pratat med en åklagare, en rådman, en försvarsadvokat, kriminalvårdare, personer som både har suttit och sitter häktade, och en anhörig till en av de senare. Jag valde att intervjua både personer som sitter häktade nu och personer som har gjort det tidigare för att de förstnämnda upplever häktningen just nu och har starka intryck och åsikter. Om det gått en tid sedan häktningen är det möjligt att detaljer glöms bort och att intryck

trubbas av. Däremot ger denna tid möjlighet för reflektion och eftertanke, och därför ville jag även prata med personer som suttit häktade tidigare. Genom praktik och extraarbete har jag träffat yrkesverksamma rådmän och försvarsadvokater som jag kunnat kontakta för en intervju. Genom arbetet har jag även kommit i kontakt med personer som vid tiden för intervjun suttit i häkte samt anhöriga till dessa. Den advokat som jag intervjuat har hjälpt mig att komma i kontakt med en åklagare som hon lärt känna genom arbetet. Genom min pappas arbete fick jag möjlighet att besöka häktet i Trelleborg. För att slutligen komma i kontakt med före detta häktade personer skickade jag ett mail¹³⁷ till Kris Malmö, Kriminellas Revansch i Samhället. Kris är en organisation bestående av före detta kriminella som erbjuder hjälp och stöd till personer som frigges från fängelse.¹³⁸ I deras lokaler uppehåller sig många personer under dagarna och jag bjöds in till att prata med någon av dessa. Mannen som jag först träffade när jag kom dit, Stig¹³⁹, ställde mer än gärna upp på en intervju.

8.2.3 Tillvägagångssätt

Inför intervjuerna med rådmannen, åklagaren, kriminalvårdarna och den f.d. häktade mannen hade jag förberett en mall med frågor¹⁴⁰ som stöd. Jag valde dock att göra intervjuerna semistrukturerade, vilket innebär att jag trots denna mall lät den jag intervjuade fritt berätta och att jag anpassade mina frågor efter hur intervjun utvecklade sig.¹⁴¹ Därmed tog jag inte mina frågor i den ordning jag skrivit upp dem, utan lät dem bli naturliga uppföljningsfrågor på det ämne intervjupersonen just då var inne på. Endast när ett ämne var uttömt ställde jag en strukturerande fråga som ledde in intervjun på ett nytt område.¹⁴² Intervjuerna avslutades alltid med en öppen fråga om det fanns något personen ville tillägga.

¹³⁷ Se bilaga A.

¹³⁸ Detta är Kris, <http://kris.a.se/>, besökt 2017-02-07.

¹³⁹ Stig är ett fingerat namn.

¹⁴⁰ Se bilaga B.

¹⁴¹ Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011, s. 415.

¹⁴² Kvale & Brinkmann, s. 177.

Intervjuerna med försvarsadvokaten, den häktade mannen och hans sambo var snarare samtal som skedde i samband med att vi träffades i arbetet. Dessa intervjuer har inte spelats in och jag har inte haft någon färdig mall med frågor. De var därmed ostrukturerade och intervjupersonerna fick helt fritt berätta om vad de önskade. Jag ansåg att detta var fördelaktigt för att jag ville få fram de intryck och åsikter som personen starkast upplevde. Därför var det bra att de fick välja vad de ville ta upp, snarare än att jag styrde in samtalet på något som personen inte själv ansåg vara relevant.

Till de intervjuer som spelades in gav samtliga intervjupersoner sitt tillstånd till detta. Efter intervjuerna nedtecknade jag ljudinspelningarna i text för att säkrast möjligt kunna återge korrekta citat.

8.2.4 Etik

Vetenskapsrådet har tagit fram fyra forskningsetiska principer som är viktiga att beakta vid bland annat intervjuer. Dessa principer beskrivs även i psykologiprofessorerna Kvale och Brinkmanns verk som omfattande behandlar hur kvalitativa forskningsintervjuer bör genomföras.¹⁴³

Den första principen är informationskravet; de av forskningen berörda ska informeras om forskningsuppdragets syfte.¹⁴⁴ Detta krav uppfyllde jag genom att i mitt inledande mail¹⁴⁵ presentera mig, vad uppsatsen skulle handla om och att deltagandet var frivilligt och anonymt. Innan intervjun påbörjades informerade jag också om att intervjupersonen själv skulle få bestämma tid och plats och att han eller hon när som helst kunde avbryta intervjun.

¹⁴³ Kvale, & Brinkmann, s. 107f.

¹⁴⁴ *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Vetenskapsrådet, Stockholm, 2002, http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf, besökt 2017-03-07, s. 7.

¹⁴⁵ Se bilaga A.

Den andra principen är samtyckeskravet, som innebär att intervjupersonerna själva måste samtycka till att delta.¹⁴⁶ Genom att jag skickade ut en mailförfrågan och de personer jag intervjuat självmant valt att delta, har deltagandet varit frivilligt. Dessutom har jag i flera fall skickat mailet till en avdelning eller organisation för att undvika att någon enskild person ska känna sig pressad eller tvingad att delta.

Den tredje principen är ett krav på konfidentialitet som innebär att uppgifter om deltagare ska anonymiseras så att personerna inte kan identifieras av utomstående.¹⁴⁷ Genom att inte använda namn utan titel på yrkesverksamma och fingerade namn på övriga anser jag att anonymitetskravet är uppfyllt.

Den fjärde och sista principen är nyttjandekravet som innebär att uppgifter om deltagarna enbart får användas för forskningsändamål och inte får utlånas för kommersiellt bruk.¹⁴⁸ De uppgifter jag fått in såsom namn, telefonnummer och mailadresser har jag behållit för mig själv och inte lämnat vidare till någon.

8.2.5 Resultat

8.2.5.1 Häktningförhandlingarna

På häktningförhandlingen ska rätten ta ställning till om den misstänkte ska häktas samt om åklagaren ska få rätt att meddela restriktioner. Förhandlingarna sätts ut på en halvtimme, en tid som ska inkludera rättens överläggning och avkunnande av beslut. Denna tid framstår för mig som kort och jag frågar Stig hur han själv upplevde den.

”De går väldigt fort, är ogenomtänkta, och 99 fall av 100 så får åklagaren sin vilja. För han kan bara slänga in att han kan påverka utredningen, det räcker.” (Stig)

¹⁴⁶ Vetenskapsrådet, s. 9.

¹⁴⁷ Ibid., s. 12.

¹⁴⁸ Ibid., s. 15.

När Stig säger 99 fall av 100 är detta givetvis ett uttryck och inte en statistiskt framtagen siffra. Jag har dock gjort en statistisk undersökning som presenteras i kapitel 8.2, och som denna kommer att visa är det som Stig säger inte alltför långt ifrån sanningen. Eftersom det är åklagaren som leder förundersökningen är det naturligt han som är mest insatt i utredningen och jag undrar därför om rätten känner sig bunden av vad åklagaren påstår vad gäller häktnings- och restriktionsbehov. Jag frågar rådmannen om detta.

”[...] i och med att man inte har någon inblick i förundersökningen så är det svårt att värdera behovet av restriktioner, utan där är man ju rätt så mycket i händerna på polisen” (rådmannen)

Rådmannen påpekar dock att domstolen inte ska vara en del av förundersökningen för att man annars riskerar att hamna på det brottsutredande området. Sverige är ju ett av de länder som inte tillämpar Montesquieus maktodelningslära där brottsutredande, dömande och verkställande organ ska vara tydligt separerade¹⁴⁹, utan i stället tillämpar en folksuveränitetsprincip där all makt utgår från folket¹⁵⁰. Trots detta menar rådmannen alltså att det är viktigt att domstolen inte inkräktar på det brottsutredande området. Han menar att det inte är bra om rätten får alltför stor inblick i förundersökningen, för att det då finns en risk för att den får reda på information som sedan inte kommer med i åtalet, och att domaren därmed känner till förhållanden som inte ska beaktas i domen. Han får medhåll av åklagaren som menar att det blir problematiskt om domstolen får för stor inblick i restriktionsbehovet eftersom åklagarna då skulle behöva lämna väsentligt mycket mer information under häktningsförhandlingar, och att behöva lägga alla kort på bordet skulle försvåra utredningen. Jag frågar därför åklagaren vad hon anser om förslaget att det ska vara rätten som prövar enskilda restriktioner.

¹⁴⁹ SOU 1999:76 *Maktodelning*, s. 93.

¹⁵⁰ 1 kap. 1 § RF.

*”Den spontana kommentaren till det är
att det känns helt orimligt” (åklagaren)*

Åklagaren vill också poängtera att de har en objektivitetsplikt som innebär att de ska ta in allt som är av vikt för bedömningen, oavsett om det är till den misstänktes nackdel eller fördel. Hon avvisar därför bestämt påståenden som bland annat Stig framför, att åklagaren i hans mål endast begärt tillstånd att meddela restriktioner för att sätta dit honom, och de skäl som delvis ligger till grund för förslaget, att domstolen är mer opartisk än åklagaren.

En annan sak jag reagerat på vid mitt deltagande på häktningförhandlingar är att beviskravet som gäller för häktning, sannolika skäl, framstår som väsentligt mycket lägre än beviskravet för fällande dom, utom rimligt tvivel. Jag frågar rådmannen om detta är rätt uppfattat.

”Det är väldigt stor skillnad” (rådmannen)

Rådmannen håller med om att det är stor skillnad och påpekar att man inte sällan kommer upp till sannolika skäl, men kan förutse att det kommer att bli svårt att uppnå det högre beviskravet som kommer att krävas under huvudförhandlingen. Jag frågar om man då häktar ändå, eftersom det är lagfäst att polisen bara får gripa om de kan förutse att åklagaren kommer att anhålla¹⁵¹, att åklagaren bara får anhålla om han kan förutse att rätten kommer att häkta¹⁵², och jag därmed tänker att rätten under en häktningförhandling bara borde få häkta om den kan förutse att rätten under en huvudförhandling framöver kommer att kunna döma den misstänkte. Rådmannen svarar att det inte är rättens uppgift att bedöma detta och att det inte går att veta tidigt i utredningen heller. Häktningen är ju till för att ge möjlighet att utreda och innan denna utredning bedrivits går det

¹⁵¹ 24 kap. 7 § RB.

¹⁵² 24 kap. 6 § RB.

inte att veta med säkerhet om beviskravet kommer att uppnås eller inte. Däremot vägs beviskravet sannolika skäl mot häktningsskålen och om utredningen inte går framåt så att misstankegraden inte stärks, blir häktningsskålen allt svagare tills den misstänkte slutligen kan komma att behöva släppas.

8.2.5.2 Tiden i häkte

Stig berättar att han har suttit häktad vid sex tillfällen. Senaste gången satt han längre än någonsin tidigare, 10 månader, varav åtta med fulla restriktioner.

”Jag upplevde det som att det bara är för att bryta ner en.” (Stig)

Stig berättar att han inte förstod varför han behövde åläggas restriktioner. Han berättar att han först förstod att han varit delaktig i ett brott när hans vän greps. Därefter dröjde det två månader tills han själv greps och han menar därför att han då haft gott om tid att undanröja bevis om han velat. Det enda syfte han kan se med restriktionerna var därför att bryta ner honom inför rättegången och ”få honom att tappa talförmågan”.

Oavsett om detta verkligen var syftet med restriktionsanvändningen eller inte är det ett stort rättssäkerhetsproblem att häktade blir så psykiskt nedbrutna innan rättegången som Stig berättar om. Han berättar att en dag på häktet bestod av 23 timmars inlåsning i bostadsrummet och en timmes promenad utomhus på taket. När jag besökte häktetaket insåg jag därtill att ordet promenad var en överdrift, då den ”tårtbit” där de häktade får vistas endast består av betong och inte är mycket större än cellen. Plötsligt förstod jag varför det hängde cigaretter utanför nästintill varje celldörr; det finns inte mycket annat att göra under timmen på taket.

Stig berättar också att den enda person han fick prata med var hans advokat. När jag pratar med kriminalvårdarna på det häkte jag besökte ger de en

något annan syn på antalet personer som de häktade får prata med. Enligt dem har Kriminalvården ett stort ansvar för isoleringsbrytande åtgärder och regelbundet tillhandahålls kontakter med bibliotekarie, kioskpersonal, vårdare, narkotikaövervakare och präst utöver kontakten med advokaten. Däremot menar de att de oftare skulle vilja anordna samsittning så att häktade kan få prata med varandra, men att åklagaren sätter stopp för detta. De upplever att det är dålig kommunikation mellan myndigheterna. De säger sig stå lägst i kedjan som börjar med domstolen i toppen, därefter åklagare, polis och sist Kriminalvården. De menar att de sällan får information om exempelvis vilka som är målkamrater och upptäcker inte sällan detta själva på grund av att de har samma målnummer. De hade önskat en bättre kommunikation huvudsakligen från åklagare och polis och en möjlighet att i större utsträckning kunna ordna samsittning.

Kriminalvårdarna uppger vidare att en majoritet av de häktade har någon form av diagnos eller psykiska problem. Eftersom det finns statistik som visar att risken för självmord är hög frågar jag om det då inte borde finnas tillgång till en psykolog eller psykiatriker på häktet. Kriminalvårdarna uppger att det inte finns på det aktuella häktet i Trelleborg av budgetskäl. På det större häktet i Malmö finns det, men enbart på ungdomsavdelningen som fått prioriteras av samma skäl. Jag får inte uppfattningen att övrig personal på häktet i Malmö är särskilt utbildad på området eller tar det riktigt på allvar när jag vid ett annat besök där hör en Kriminalvårdare ta emot en häktad efter ett förhör med ett skämtsamt ”Gick det bra? Du tänker inte gå och hänga dig eller något nu?”.

I Trelleborg blir det i stället för en psykolog kriminalvårdarna själva som utan relevant utbildning får vara de som försöker snappa upp signaler på att den häktade är självmordsbenägen. Sådana signaler kan exempelvis vara att den häktade blir mindre produktiv i det arbete han erbjuds att göra i cellen mot en lägre timlön.

Jag frågar Stig om han någonsin funderade på att ta sitt liv i häktet. Det gjorde han inte. Jag frågar då om han i stället funderade på att erkänna för att slippa ur häktet tidigare. De tankarna fanns däremot.

”Det vet jag folk som har gjort. De tänker att de ska slippa ut från det här eländet” (Stig)

Den person som satt häktad medan jag pratade med honom, Allan¹⁵³, berättade hur dagarna började flyta ihop efter cirka en vecka i häktet. Vi pratade mycket om hans familj. När han greps och frihetsberövades fick han inte prata med dem och han var därför orolig över hur de hade det och hur de hade reagerat. Hans sambo som jag också pratade med berättade att just det hade varit jobbigt. Hon fick veta genom andrahandsuppgifter från grannarna vad som hade hänt. Allan satt häktad med restriktioner, så hon fick inte möjlighet att prata med honom och visste inte vad han var åtalad för förrän hon kom till huvudförhandlingen. Samtidigt uppkom problem såsom att räkningar behövde betalas, Allans samtycke krävdes för en ansökan om dagisplats, hans katt behövde passning och flera andra små vardagsfrågor som blir problematiska när man inte kan prata om dem. I detta fall var det ingen större fara eftersom Allan ”bara” satt häktad i drygt en månad. Men i de fall där häktningen uppgår till ett år eller mer blir dessa problem synnerligen stora. Dessutom tar de en del av den tid som är avsedd för förberedelse av försvaret med advokaten då denne behöver hantera dessa frågor. Försvarsadvokaten jag pratade med lade till att en ytterligare svårighet i förberedelsen av försvaret är att hon flera gånger upplevt att hon förvägrats information ur förundersökningen. Hon efterfrågar, liksom kriminalvårdarna, en bättre kommunikation från åklagarsidan.

¹⁵³ Allan är ett fingerat namn.

8.2.5.3 Huvudförhandlingen

”Jag vet inte hur schysst det är att sätta en nedbruten människa i domstol och begära uppgifter efter 10 månader. Nu mitt senaste straff var jag i ett sådant tillstånd att jag kunde i stort sett inte svara för mig. Jag var verkligen handlingsförlamad, mentalt. [...] så det är inte roligt att sitta i en rättssal efter så många månader.” (Stig)

Stig berättar hur den psykiska nedbrytningen som han upplevde häktningen vara gjorde det svårt för honom att förbereda sig inför rättegången. När han träffade sin advokat under häktningstiden låg hans fokus på att prata om familjen och inte utredningen. Stig beskriver det som att han inte kunde bekymra sig om rättegången för att han brydde sig mer om sin familj än sig själv. När det väl blev dags för huvudförhandling gjorde hans psykiska tillstånd att han inte kunde svara för sig. Detta är ett stort rättssäkerhetsproblem.

I intervjuerna med rådmannen och åklagaren tar jag upp det faktum att man exempelvis i Danmark har möjlighet att spela in förhör i ett tidigare skede av förundersökningen, i stället för att som i Sverige hålla alla förhör under huvudförhandlingen mot bakgrund av omedelbarhets- och muntlighetsprincipen. Jag frågar dem vad de tror om utsikterna att rucka på dessa principer.

”Huvudregeln ska ju fortfarande vara muntlighets- och omedelbarhetsprincipen, jag har inte hört att någon flaggat för något annat” (rådmannen)

”Omedelbarhetsprincipen ändrar man ju inte på i ett ögonblick i vår rättsordning, då måste gången i tingsrätt och hovrätt ändras för att det ska kunna ske” (åklagaren)

Rådmannen menar att han ändå inte tror att det skulle vara möjligt att helt undanröja en kollusionsrisk genom att höra ett vittne tidigare. Skulle man göra det uppkommer en problematik i att man i ett så tidigt skede kanske inte vet den exakta brottsmisstanken och hur förhöret ska inriktas. Under förundersökningen utreds ju alla förhållanden och det framkommer väsentlig information efterhand som man behöver höra vittnen om. Andra problem är att man skulle behöva ha försvarare, målsägandebiträde med flera med vid förhöret för att få det kontradiktoriskt uppfyllt. Dessutom fråntar man domstolen möjligheten att värdera vittnet vilket skulle göra att förhöret inte uppgår till samma bevisvärde.

8.2.5.4 Tidsgräns

Som jag personligen ser det finns det två risker med införandet av en tidsgräns. Det första är att man tvingas släppa en misstänkt innan man hunnit samla ihop tillräcklig bevisning, trots att utredaren fortfarande är övertygad om att personen är skyldig. Ett frisläppande innebär ju i sådana fall att personen är fri att undanröja bevis vilket ytterligare försvårar, om inte omöjliggör, en fortsatt utredning. Det andra är att åklagaren och rätten, för att undvika det första problemet, regelmässigt kan komma att tillämpa undantagsregeln så att tidsgränsen egentligen inte får någon effekt.

*”Om man nu skulle ha synnerliga skäl är det ju
det starkaste uttryckssättet vi använder oss
av i lagstiftningsammanhang” (rådmannen)*

Rådmannen ser ingen större problematik i detta. Enligt förslaget ska undantagsregeln innebära att man bara om synnerliga skäl föreligger får överskrida maxtiden. Det krävs enligt honom mycket för att man ska uppnå denna nivå. Det räcker då inte som Stig upplevde det att åklagaren bara nämner att den misstänkte kan påverka utredningen. I stället kommer det att krävas att åklagaren motiverar varför utredningen inte är klar, varför

åtgärderna som kvarstår är väsentliga och varför restriktioner alltså är nödvändiga.

”Att införa tidsgränser skulle vara till hjälp för att få mer fart på systemet” (rådmannen)

”I grund och botten är det väl bra såklart att få ner häktningstiderna, men ett sådant förslag kräver ju också att alla delar inom den undersökande verksamheten fungerar. Och det gör det inte just nu” (åklagaren)

Jag har klienter som har suttit häktade alldeles för länge. Alldeles för länge. (försvarsadvokaten)

Rådmannen är generellt sett positiv till införandet av en tidsgräns. Han anser att en tidsgräns skulle sätta fart på utredningen och ställa krav på utredande myndigheter. Åklagaren är mer negativ eftersom hon upplever att de arbetar på så gott de kan men att det stoppar upp på andra håll. Såväl rådmannen som åklagaren poängterar just att handläggningstiderna på NFC¹⁵⁴ är ett stort problem och att dessa inte går att göra något åt lagstiftningsmässigt. Enligt en utredning som Statskontoret gjort på uppdrag av regeringen förekommer forensiska undersökningar i 40 % av fallen.¹⁵⁵ Enligt NFC:s egen statistik är hälften av deras ärenden klara på tolv dagar eller mindre.¹⁵⁶ Övriga ärenden kan ta lång tid, inte sällan för att beställningarna från polis och åklagare inte är fullständiga eller relevanta.¹⁵⁷ Enligt statistiken är det alltså i en liten del av alla ärenden som NFC:s handläggningstider kan påverka häktningstiden. Som såväl åklagaren som rådmannen påpekar är det dock i de allra flesta fall relativt korta häktningstider. De fall där häktningen uppgår till lång tid är undantagsfall. Det är alltså mycket möjligt att det

¹⁵⁴ Nationellt forensiskt centrum, f.d. Statens kriminaltekniska laboratorium SKL.

¹⁵⁵ Statskontorets rapport 2016:2 *Häktningstider och forensiska undersökningar – förslag för en snabbare forensisk process*, s. 40.

¹⁵⁶ *Fakta om NFC:s handläggningstider*, <http://nfc.polisen.se/om-nfc/undersokning-och-analys/Fakta-om-NFCs-handlaggningstider/>, besökt 2017-04-12.

¹⁵⁷ Statskontorets rapport 2016:2, s. 50f.

finns ett samband mellan de undantagsfall som uppgår i långa häktningstider och de undantagsfall som enligt NFC tar lång tid att utreda. Åklagaren underströk tydligt att mer resurser åt polisen och NFC skulle vara en stor del i lösningen på problemet med de långa häktningstiderna.

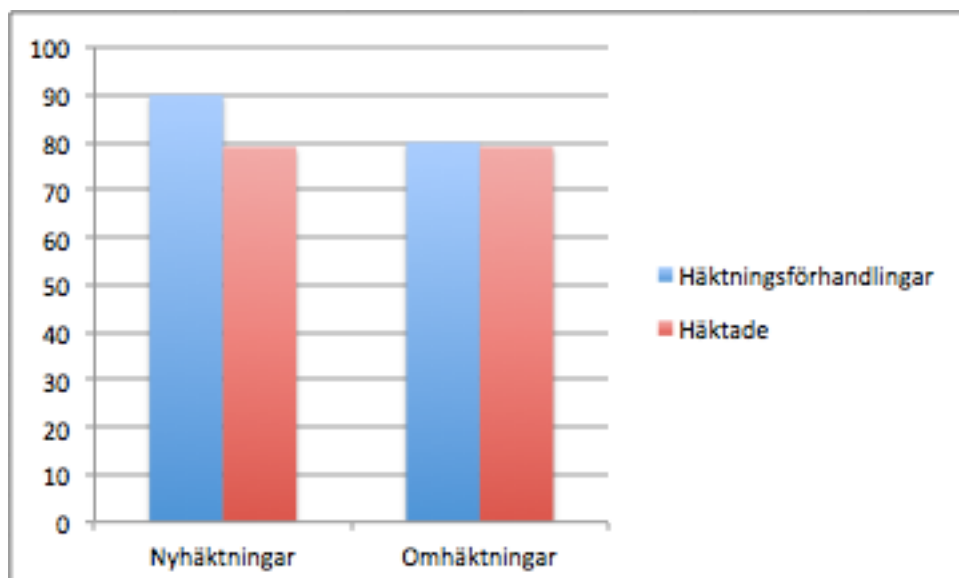
8.3 Statistik

Under de två månader jag gjorde praktik på tingsrätt protokollförde jag själv på flertalet häktningsförhandlingar och följde även övriga med stort intresse. Det slog mig att den misstänkte nästan alltid häktades och att restriktioner nästan alltid tilläts. Jag började föra statistik – och siffrorna talade sitt tydliga språk.

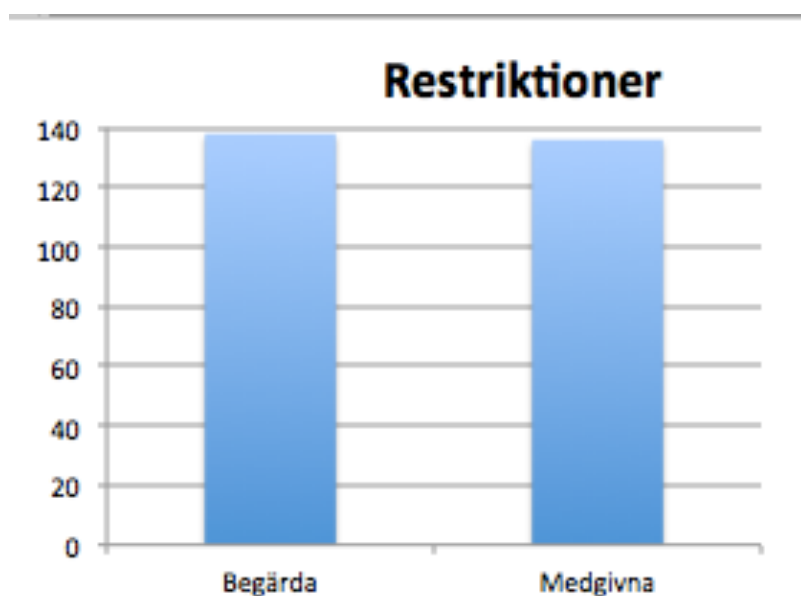
Under tiden jag förde statistik hölls 90 häktningsförhandlingar och 80 omhäktningsförhandlingar. På omhäktningarna beslutades att alla utom en skulle kvarbli i häkte. Detta motsvarar en procentsats på 98,75 %. På nyhäktningarna häktades 79 personer medan 11 försattes på fri fot. Personen häktades alltså i 87,78 % av fallen. I de elva fall där den misstänkte försattes på fri fot kvarstod misstankegraden sannolika skäl i åtta fall, men det bedömdes inte föreligga någon häktningsgrund. I två fall ansågs misstankegraden inte uppgå till sannolika skäl och i det sista fallet blev målet avskrivet och förundersökningen nedlagd.

Jag har även senare hittat statistik framtagen av Åklagarmyndigheten från 2014 som väl överensstämmer med vad jag funnit¹⁵⁸, så jag vill påstå att min statistik inte är en tillfällighet.

¹⁵⁸ Balcer Bednarska, Jaqueline, *Nio av tio häktningar går igenom – ”vi domare utgår från att åklagaren är objektiv”*, Dagens juridik, publicerad 2015-05-11, <http://www.dagensjuridik.se/2015/05/nio-av-tio-haktningar-gar-igenom-vi-domare-utgar-fran-att-aklagaren-ar-objektiv>, besökt 2017-02-21.

Vad gäller restriktioner begärdes det av åklagaren i 138 av fallen. Begäran medgavs av rätten i 136 fall, motsvarande 98,55 %. I båda de två fall åklagaren inte gavs rätt att meddela restriktioner kvarblev personen i häkte, men det ansågs inte längre föreligga skäl för restriktioner.

Enligt min åsikt är denna statistik väldigt tydlig. Domstolen håller ofta med åklagaren såväl vad gäller häktningsframställan som när det gäller behovet av restriktioner och fortsatt häktning. Detta går att tolka på två sätt. Antingen innebär det helt enkelt bara att åklagarna är duktiga på att avgöra när ett mål uppgår till rättens krav och att de endast gör en häktningsframställan i mål där de kan förutse att rätten verkligen kommer att bifalla denna. Det andra sättet att se detta på är mer problematiskt, och innebär att domstolen tar åklagaren på orden och knappt gör någon egen bedömning, utan som regel bifaller åklagarens yrkanden. Denna diskussion kommer jag att utveckla närmare i nästa kapitel, analysdelen.

9 Analys

9.1 Inledning

Detta kapitel utgör en djupanalys och en sammanfattning av allt som framkommit under arbetets gång. Frågeställningarna kommer att besvaras i turordning med fokus på den sista, övergripande de lege ferenda-diskussionen.

9.2 Hur ser den svenska regleringen ut och varför får Sverige ta emot kritik?

Sverige är ett av få länder som inte har någon tidsgräns för häktning. I jämförelse med övriga nordiska länder använder Sverige också restriktioner i betydligt större omfattning och mer regelmässigt. Kritiken från Europarådets tortyrkommitté CPT riktar sig i huvudsak mot denna regelmässiga användning samt det faktum att åklagaren inte måste ange skälen för de enskilda restriktionerna.

Jag anser att kritiken är befogad. Jag håller med om att restriktioner används för systematiskt. Dessa borde prövas enskilt i större utsträckning, och som intervjun med kriminalvårdarna visat, tycks det i fler fall än idag vara möjligt med samsittning för att bryta isoleringen. Det är relevant att veta att häktning med restriktioner endast i undantagsfall uppgår till den långa tid som kritiken riktar sig mot, men det är nog problematiskt att det sker i de fall som det gör. Som de psykologiska studierna visat är isolering skadligt redan efter ett par dagar vilket gör att isoleringen är ett problem även i de fall där häktningstiden ses som kort.

Det faktum att Sverige är ett av få länder som saknar en tidsgräns är också ett problem. Jag anser att en syn på det svenska rättssystemet har lyst igenom under arbetets gång. I intervjuerna kan anas en osäkerhet inför

möjligheten att ändra det svenska systemet så som flera andra länder gjort. Rubriken på uppsatsen lyder ”Det är rätt otroligt att det händer *i ett land som Sverige*”. I kritik mot häktningstiderna har uttryckts att Sverige måste börja lyssna på kritiken eller ”*sluta slå sig för bröstet*”.¹⁵⁹ Jag personligen hade också en syn och en föreställning innan jag deltog i min första häktningsförhandling, eftersom jag uppenbarligen blev förvånad när jag konstaterade hur korta de var och hur lite domaren hade att gå på. Det går att fundera på vad som menas med allt detta. För mig framstår det som att det finns en syn på den svenska rättsstaten som ett slags i-land som både av oss själva och av andra anses vara i framkant. Att Sverige skulle vara längre bak i utvecklingen än vissa andra länder framstår som förvånande. Jag måste nog rätta mig i ledet vad gäller denna syn på Sverige. Sverige är ett land som ligger i framkant inom flera andra områden. Att länder som exempelvis Grekland som har stora problem inom andra områden har kommit längre i den rättsliga utvecklingen på detta område framstår som förvånande för mig. Detta är givetvis förutsatt att man anser att en tidsgräns utgör ett steg framåt i utvecklingen. Det gör jag. Jag kommer att utveckla detta närmare nedan där varje förslag behandlas ingående.

9.3 Hur är det att sitta häktad? Hur påverkas de häktade psykiskt?

Eftersom Sveriges restriktionsanvändning är så pass unik finns det inte mycket forskning på hur den påverkar de häktade psykiskt. Den forskning som har bedrivits visar dock att den isolering som restriktionerna innebär är skadlig för den mentala hälsan. De häktade drabbas av sömnlöshet, uppgivenhet och suggestibilitet som ökar risken för falska erkännanden eller självmord. Uppgivenheten gör att den häktade får allt sämre möjligheter att försvara sig. Under de tillfällen han eller hon borde ägna sig åt att förbereda

¹⁵⁹ Carlberg, Viktor och Hall, David, *Ställ utredande poliser under direkt befäl av åklagaren – det skulle minska häktningstiderna*, Dagens Juridik, publicerad 2014-12-18, <http://www.dagensjuridik.se/2014/12/stall-utredande-poliser-under-direkt-befal-av-aklagaren>, besökt 2017-04-27.

sitt försvar tillsammans med sin advokat hamnar fokus i stället på att prata om familjen, eftersom advokaten är den enda länken dem emellan. Om den häktade inte orkar bidra till sitt försvar kan det i förlängningen leda till fler felaktiga domar och fler oskyldiga i fängelse. Detta utgör ett stort rättssäkerhetsproblem.

Jag anser att det är av vikt att den häktade får prata med andra än bara sin advokat. I samtalet med advokaten bör fokus ligga på försvaret. Det är viktigt att den häktade är mentalt redo för att arbeta på försvaret under mötet med advokaten och jag menar att tillgång till samtal med en psykolog eller psykiatriker skulle främja detta. Därigenom skulle man även ha bättre möjligheter att uppfatta självmordsbenägenhet och andra psykiska tillstånd som är av vikt att känna till.

9.4 Vad anser yrkesverksamma jurister om häktningstiderna och restriktionsanvändningen?

Såväl åklagaren som rådmannen jag intervjuat håller med om att det finns problem inom häktningsinstitutet. De framhåller dock att de fall där häktningen uppgår till lång tid är undantagsfall. Vad gäller dessa tider ser jag en tendens i att olika myndigheter i viss mån hänvisar mig vidare. Rådmannen menar att det är hos de utredande myndigheterna, åklagaren och polisen, som det tar tid och att en tidsgräns skulle hjälpa till med att sätta fart på dessa myndigheter. Åklagaren menar att de arbetar så gott de kan men att det är hos NFC som det tar stopp. Jag har försökt kontakta NFC för att höra vad de själva anser. Det faktum att jag inte fått något svar på över en månad skulle ju kunna tolkas som att det stämmer att de har mycket att göra...

Jag har även noterat en tendens hos rätten att ofta medge åklagarens häktningsyrkande, vilket visats genom statistiken. Jag menar dock att detta

inte beror på att domstolen är likgiltig och inte gör någon egen bedömning. Jag menar i stället att det grundar sig i den bakomliggande lagstiftningen. Åklagaren och rätten har samma krav att förhålla sig till. När åklagaren mot dessa krav gjort bedömningen att beviskravet sannolika skäl är uppnått och att häktningsskäl föreligger finns det sällan grund för domstolen att göra en helt annan bedömning mot samma krav. Dessutom ställs inget krav på att åklagaren ska specificera eller bevisa vilka restriktioner som behövs och varför, så inte heller här finns vanligtvis skäl för rätten att motsätta sig. Jag anser därför inte att skäl föreligger att kritisera domstolen eller relationen mellan domstolen och åklagarna på denna punkt. Jag tror inte att problemet med de långa häktningstiderna hade lösts genom att domstolen oftare är oenig med åklagaren. I stället hade det krävts en skärpning i lagstiftningen som båda myndigheterna behövt förhålla sig till. Vilken form denna skärpning bör ta kommer jag att gå närmre in på nedan.

9.5 Vad kan förbättras för att minska häktningstiderna och användningen av restriktioner?

9.5.1 Tidsgräns

Sverige är ett av mycket få länder som inte har någon gräns för hur länge en person kan sitta häktad. Inte heller restriktionsanvändningen är reglerad i tid. Därför har det föreslagits att en tidsgräns för häktning ska införas på sex månader upp till ett år beroende på brottets allvarlighetsgrad, alternativt tre månader för ungdomar. Regeln ska ha ett undantag som innebär att tidsgränsen får överstigas om synnerliga skäl föreligger. I princip alla remissinstanser har tillstyrkt förslaget, även om vissa poängterat att det inte kommer att få någon större genomslagskraft eftersom de mål där häktningstiderna generellt överstiger sex månader är sådana där synnerliga skäl får anses föreligga. Den rådman jag intervjuat ställde sig positiv till införandet av en tidsgräns för att det kan sätta press på utredande myndigheter att genomföra denna utredning skyndsamt. Åklagaren jag

intervjuat framstår som positiv till tanken bakom förslaget men ser svårigheter med dess genomförande.

När jag påbörjade arbetet med denna uppsats hade jag fått uppfattningen att de långa häktningstiderna var ett stort problem. Under arbetet har jag dock upptäckt att det är i mycket få fall som häktningstiden uppgår i de långa tider som det talas om i debatten. Dessa skräckexempel, där häktningstiden uppgår i flera år, är givetvis problematiska. Men det är viktigt att notera att häktningstiden endast i 0,54 % uppgick i över sex månader år 2015. Jag menar därför att kritiken mot de långa häktningstiderna inte är befogad. Däremot har de psykologiska studierna visat att isoleringen som restriktionerna innebär är skadlig för den mentala hälsan redan efter några dagar. Problemet ligger alltså enligt min mening inte i att häktningen uppgår i extremt lång tid, utan att häktningen med restriktioner i sig är så påfrestande att den är skadlig även om den pågår i kort tid.

Trots att häktning i få fall överstiger sex månader anser jag personligen införandet av tidsgränser vara ett mycket bra förslag. Regeln skulle bemöta den kritik som framställts och skulle innebära en förutsägbarhet och en överskådlighet för den häktade, som får en tid att förhålla sig till. Som intervjun med Stig och uttalanden från psykologerna visat är det psykiskt påfrestande att inte veta hur länge häktningen ska pågå och hur länge restriktionerna ska kvarstå. Dessutom skulle tidsgränsen sätta upp en tydlig ram för polisen och åklagaren som får en riktlinje att förhålla sig till. Det stämmer att NFC:s handläggningstider inte kan påverkas genom lagstiftning, men som Statskontorets utredning visat fördröjs de ofta för att NFC inte får kompletta beställningar eller inte uppdateras när undersökningen inte längre är relevant. Om åklagare och polis på grund av tidspressen de sätts under förändrat detta hade NFC:s handläggningstider åtminstone i vissa fall indirekt kunnat påverkas av lagstiftningen.

Även om det säkerligen är så att synnerliga skäl i flera fall kan anses föreligga är det ett högt beviskrav och dessutom skulle det ställas krav på åklagaren att motivera varför den längre häktningstiden behövs. Oron som har uttryckts för att häktade personer måste släppas innan utredningen färdigställts, att synnerliga skäl missbrukas, eller det som f.d. justitieministern Beatrice Ask framfört, att utredande myndigheter kan komma att utgå från tidsramen och prokrastinera utredningsåtgärder som inte är brådskande ännu,¹⁶⁰ anser jag inte vara särskilt befogad. Undantaget synnerliga skäl kan användas för att misstänkta inte ska behöva släppas. Det är ett högt beviskrav som dock inte skulle gå att missbruka, utan åklagaren måste tydligt motivera varför den längre häktningstiden behövs. Gällande prokrastineringen tror jag inte att det ligger i utredande myndigheters intresse att utredningen drar ut på tiden. Ämnet är uppmärksammat och omdebatterat och jag tror att de utredande myndigheterna fortfarande hade haft ögonen på sig och en press på sig att utreda skyndsamt. Om högre krav ställs på åklagaren att presentera vilka utredningsåtgärder som vidtagits och vilka som återstår, är det inte heller godtagbart att på varje omhäkningsförhandling säga att inget gjorts ännu.

9.5.2 Tvåårsregeln

Tvåårsregeln, att häktning ska presumeras vid grövre brottslighet, har varit kritiserad länge. Behovet av häktning bör bedömas i varje enskilt fall för att inte riskera att någon som inte behöver vara i häkte placeras där. Samtliga remissinstanser har tillstyrkt förslaget att den ska tas bort.

Det finns positiva aspekter med regeln. Dels tillför den förutsägbarhet och allmänprevention; den enskilde vet att om han begår ett brott av den allvarlighetsgraden kommer han att bli häktad. Dels är det bra för det

¹⁶⁰ SOU 2016:52 s. 115; Wirup, Lars, *Göran satt 850 dagar i häkte – nu växer kritiken mot Sveriges rekordlånga häktningstider*, Sveriges radio I lagens namn, publicerad 2014-07-06, <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/392059?programid=4702>, besökt 2017-03-06.

allmänna rättsmedvetandet att någon som misstänks för ett allvarligt brott inte tillåts gå fri på gatan därefter. Å andra sidan är häktning en ingripande åtgärd i den personliga rättsfären och att detta inte ska bedömas personligen tycks därför paradoxalt. Det faktum att det är upp till den misstänkte att lyfta fram omständigheter som gör det uppenbart att häktningsskäl saknas stämmer dåligt överens med oskyldighetspresumtionen och den övriga processen där det ska vara åklagaren som har bevisbördan.

Jag tror inte att åtgärden att ta bort regeln skulle få särskilt stora konsekvenser då tanken bakom regeln, att det generellt föreligger flykt- och kollusionsfara vid allvarlig brottslighet, fortfarande stämmer. Däremot ser det bättre ut för rättssäkerheten att häktning ska bedömas i det enskilda fallet. Jag ansluter mig därför till remissinstanserna och anser att regeln ska tas bort.

9.5.3 Rollfördelning mellan rätten och åklagaren

Ett annat förslag som presenterats är att det ska vara domstolen som prövar vilka enskilda restriktioner den häktade ska åläggas, till skillnad från som nu då rätten ger ett generellt medgivande men det är upp till åklagaren att bestämma de enskilda restriktionerna. Detta förslag har mötts av kritik för att rätten inte är tillräckligt insatt i målet och ändå antingen måste förlita sig på vad åklagaren säger eller riskera att bli för insatt i förundersökningen vilket kan skada rättens opartiskhet. Dessutom skulle häktningförhandlingarna ta mycket längre tid än de gör idag.

Det är åklagaren, som ju är den misstänktes motpart i rättssalen, som får besluta om vilka restriktioner han eller hon ska åläggas. Detta öppnar upp för möjligheten att den häktade, precis som Stig, får känslan att åklagaren gör något bara för att sätta dit en. Detta tror jag inte skulle vara lika enkelt att påstå om det var rätten som tog beslutet, framförallt med hänsyn till hur pass ingripande åtgärd det handlar om. Däremot anser jag det inte vara

praktiskt möjligt för domstolen att besluta om varje enskild restriktion. Rätten har inte den insyn i förundersökningen som krävs för det beslutet, och det vore inte lämpligt om den fick det. En alltför stor sammanblandning av dömande och utredande myndigheter skulle inte se bra ut för rättens opartiskhet och det allmänna rättsmedvetandet. Dessutom har åklagaren en objektivitetsplikt. Jag tror inte heller att ändringen skulle få särskilt stor genomslagskraft eftersom möjligheten att begära rättens prövning av enskilda restriktioner redan finns. Därför anser jag sammantaget att det alltså ska vara åklagaren som beslutar, men att åklagaren i större utsträckning behöver motivera varför restriktionerna behövs, framför allt för den häktade. Enligt Europadomstolen måste beslut om häktning, när frihetsberövandet pågått under en längre tid, vara utförligt motiverat. Det är inte tillräckligt för domstolen att enbart ange att villkoren är uppfyllda.¹⁶¹ Jag anser att samma princip bör gälla för beslut om att tillåta restriktioner.

Innan övergången till ackusatorisk process var utredningen i domstolen inkvisitorisk på så sätt att domaren ledde utredningen och baserade domen på sin egen utredning. Efter övergången har utredningen förflyttats till åklagarmyndigheten. Det är nu åklagaren som leder utredningen och beslutar i åtalsfrågan baserat på sin egen utredning. Förfarandet inom åklagarmyndigheten är i princip inkvisitoriskt och muntlighets-, koncentrations- och omedelbarhetsprinciperna tillämpas inte. Det kontradiktoriska förfarandet, att det ska vara två jämlika parter, är inte heller tillämpligt under förundersökningsstadiet eftersom åklagaren har ett informationsövertag samt tillgång till åklagarmyndighetens och polisens resurser. Vidare försämras den misstänktes förmåga att försvara sig under häktningstiden. Det finns därför kvar något inkvisitoriskt inom processen. Den bristande jämvikten måste motverkas för att den ackusatoriska processen ska kunna upprätthållas. Den tyngre bevisbördan som faller på

¹⁶¹ Danelius, s. 119f.

åklagaren på grund av oskyldighetspresumtionen är avsedd för att göra parterna mer jämställda.¹⁶²

Att det finns inkvisitoriska delar kvar än idag visar att övergången har varit trög. Långsamma förändringar är inte ovanliga inom det svenska systemet, vilket inte minst märks på inställningen när det kommer till att rucka på omedelbarhetsprincipen. På flera håll uttrycks hur problematiskt det skulle vara att ändra en sådan viktig del av det svenska systemet och att det inte skulle fungera utan den. Vad den internationella utblicken dock har visat är att det har gått bra i andra länder såsom Norge och Danmark, vars rättssystem är mycket lika det svenska.

9.5.4 Inspelade förhör

I svensk processrätt är muntlighets- och omedelbarhetsprincipen essentiella och de ska prägla brottmålsprocessen. De har dock varit oförändrade sedan 1948 och en del har hänt sedan dess, inte minst gällande den tekniska utvecklingen. Det har börjat diskuteras om principerna kan åsidosättas till förmån för en mer moderniserad process. Detta skulle kunna ta sig uttryck i att förhör kan spelas in tidigare under förundersökningen med resultat att kollusionsfara inte föreligger ända till huvudförhandling som det ofta gör idag.

Denna fråga är komplicerad. Det finns negativa aspekter med att rucka på principerna. Dels är de viktiga för bevisvärderingen; syftet med dem är att rätten ska kunna bedöma vittnets tillförlitlighet, vilket försvåras om det inte är på plats i rättssalen. Dessutom fråntas rätten och försvararen möjligheten att ställa frågor. Detta har i en dom från Hovrätten över Skåne och Blekinge ansetts vara av avgörande betydelse. I målet byggde åtalet på ett vittnes uppgifter, men vittnet avled innan huvudförhandlingen kunde hållas. Vittnesförhör från förundersökningen åberopades men eftersom den

¹⁶² Nowak, Karol, *Oskyldighetspresumtionen*, 1. uppl., Norstedts juridik, Diss. Göteborg: Handelshögsk., Stockholm, 2003, s. 33, 50 och 60f.

misstänkte och dess försvarare inte haft möjlighet att förhöra vittnet kunde uppgifterna inte ensamt läggas till grund för en fällande dom och åtalet ogillades.¹⁶³ En tredje problematik är att det under förundersökningens gång per definition uppkommer ny fakta som man kan behöva höra vittnet om. Att hålla ett vittnesförhör så tidigt att man inte ens vet den exakta brottsmisstanken vore inte produktivt.

De positiva aspekterna med förslaget å andra sidan är att kollusionsfaran skulle kunna undanröjas tidigare och att vittnet skulle ha enklare för att minnas händelsen strax därefter snarare än flera månader senare, vilket ofta är fallet när det kommer till huvudförhandling. Om målsägandeförhör kunde spelas in hade detta varit hänsynsfullt då målsäganden kunde få slippa att berätta om händelsen flera gånger, dessutom inför en fullsatt rättssal och öga mot öga med den misstänkta förövaren. Detta tanke sätt har fått genomslag i hovrätten där förfarandet med inspelade förhör används regelmässigt sedan en reform år 2008. I förarbetena till lagändringen uttrycks dock att syftet med ändringen var att ge hovrätten en överprövande funktion och tydliggöra att tyngdpunkten ligger i första instans.¹⁶⁴ Detta syfte är inte tillämpligt på den aktuella situationen med polisförhör inför en tingsrättsförhandling. Däremot skulle det kunna vara tillämpligt vid en häktningsförhandling, som ju likt förhållandet mellan hovrätt och tingsrätt även den sker inför rätten före den förhandling där förhöret skulle kunna spelas upp.

Inledningsvis ansåg jag enbart att förslaget var positivt eftersom jag varit på flertalet huvudförhandlingar där vittnet knappt kom ihåg händelsen. Under arbetets gång har jag dock blivit osäker för att det framkommit en del negativa aspekter. Det huvudsakliga problemet menar jag vara att syftet bakom förslaget – att kollusionsfaran skulle undanröjas tidigare så att

¹⁶³ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2006-09-11 i mål B 619-06.

¹⁶⁴ Prop. 2004/05:131 *En modernare rättegång – reformering av processen i domstol*, s. 200.

häktningstiden med restriktioner kan förkortas – inte till fullo kan uppfyllas. Även om ett inspelat förhör till viss del kan minska kollusionsfaran, kan den inte undanröjas helt eftersom kompletterande förhör kan behöva hållas allt eftersom förundersökningen pågår. Däremot menar jag att det beror på utredningens karaktär. Det kan bli svårt att spela in förhör i utredningar där polisen kallas till en kaotisk brottsplats och ska förhöra personer på plats. Ett förhör inom exempelvis brott i nära relation, med vilket den åklagare jag pratat med arbetar, skulle däremot mycket väl kunna spelas in. I sådana mål har brottet ofta pågått en längre tid och utredningen är planerad. Förhörspersonen kallas till polishuset en utsatt tid för förhör, frågorna är planerade och brottsmisstanken känd. Dessutom är det säkerligen i denna typ av mål det är svårast för målsäganden att höras i rättssalen inför den misstänkte.

Det som framhållits i att rätten inte kan bevisvärdera ett vittne och inte får möjlighet att ställa frågor om förhöret är inspelat anser jag inte utgöra något större problem. Om förhöret spelas in vid en häktningsförhandling såsom i Danmark tas förhöret upp inför rätten som har möjlighet att ställa frågor och bevisvärdera vittnet. Den misstänkte och dennes försvarare är på plats och kan även de ställa frågor. Jag anser detta förfarande motsvara det som numera sker i hovrätten där det fungerat bra. Det har även fungerat bra i våra grannländer, vars system är mycket lika det svenska. Sammantaget menar jag att det i många fall skulle gå att återopa inspelade förhör och att omedelbarhetsprincipen inte bör stå lika fast som idag utan att en bedömning ska kunna ske i det enskilda fallet.

9.6 Sammanfattande reflektion

Jag började undersöka detta ämne för att jag blev förvånad. Jag trodde att det skulle krävas så mycket mer för att bli häktad, något som jag ser som en mycket ingripande åtgärd i den personliga rättsfären. Häktningsförhandlingarna var korta, besluten grundades på knapphändig

information och häktning var huvudregel, nästan utan undantag. Denna föreställning grundade sig antagligen i en syn på det svenska rättssamhället såsom långt gången i utvecklingen, en syn som verkar delas såväl nationellt som internationellt. Men under arbetets gång har jag upptäckt att häktningsförhandlingarna bara är toppen på isberget. Det finns en djupare problematik i det svenska häktningsinstitutet som tar sig uttryck i en regelmässig restriktionsanvändning. Isoleringen som restriktionerna innebär orsakar psykiska problem som i slutändan utgör ett rättssäkerhetsproblem eftersom den häktade får minskade möjligheter att försvara sig.

Jag har intervjuat flertalet personer som gett mig mycket värdefulla insikter i sina respektive roller inom häktningsinstitutet och förklarat de problem de möter i dessa roller. Personligen menar jag att det finns en hel del att göra åt problemen lagstiftningsmässigt. Att införa en tidsgräns och ett högre krav på redovisning av individuella restriktioner, samt att möjliggöra inspelning av förhör menar jag vara goda steg på vägen. Samtidigt är det viktigt att poängtera att det även finns problem som inte går att lösa genom lagstiftning. Dessa är i stället resursfrågor. I huvudsak rör det sig om att NFC och polisen behöver mer resurser. Tillerkänns de mer resurser kan utredningarna gå fortare, åklagaren blir inte stoppad i sitt arbete, rätten kan fortare hålla häktningsförhandlingar och hela rättskedjan skyndas på. Genom dessa förändringar gemensamt menar jag att häktningstiderna och användningen av restriktioner kan minskas.

Bilaga A

Mailfråga

Hej!

Jag heter Matilda Wetterlöf och skriver just nu examensarbete på juristprogrammet. Uppsatsen ska handla om häktningstiderna och den kritik som Sverige har fått för dessa. Jag vill gärna ha ett mer praktiskt perspektiv och hoppas på att få med intervjuer med en rådman, en åklagare, häktespersonal och personer som sitter/har suttit häktade. Jag undrar därför om det möjligtvis finns någon hos er som kan tänka sig att ställa upp på en kortare intervju? Man får självklart vara anonym om så önskas.

Med vänlig hälsning

Matilda Wetterlöf

Bilaga B

Mall intervjufrågor

Åklagare

1. Vad anser du om häktningstiderna – är de för långa eller är kritiken obefogad?
2. Hur gör man bedömningen om vilka enskilda restriktioner som behövs?
3. Vad anser du om förslaget att införa en tidsgräns för häktning?
4. Vad anser du om förslaget att det ska vara rätten som prövar enskilda restriktioner?
5. I Danmark ger man videoinspelade förhör från förundersökningen ett stort bevisvärde. På så sätt försvinner ofta kollusionsfaran tidigare under förundersökningen eftersom man inte måste vänta till huvudförhandlingen med att förhöra vittnen. Tycker du att det hade varit möjligt att åsidosätta omedelbarhetsprincipen och muntlighetsprincipen och göra så här i Sverige?
6. Egna förslag på förbättringar?

Rådman

1. Vad anser du om häktningstiderna – är de för långa eller är kritiken obefogad?
2. Hur görs bedömningen under häktningsförhandlingar? Går det för er att bedöma behovet av restriktioner eller är man bunden av vad åklagaren (som är mer insatt i fallet) säger?
3. Hur högt är beviskravet för häktning (sannolika skäl) jämfört med beviskravet för fällande dom (bortom rimligt tvivel)?
4. Vad anser du om förslaget att det i stället ska vara rätten som prövar enskilda restriktioner?
5. Vad anser du om förslaget att införa en tidsgräns för häktning?

6. Anser du att det är möjligt att åsidosätta omedelbarhetsprincipen/muntlighetsprincipen och i stället tillåta exempelvis videoförhör från förundersökningen som i Danmark?
7. Egna förslag på förbättringar?

Häktespåsonal

1. Hur upplever du att häktade personer påverkas psykiskt? Ser du ett problem med att den mentala hälsan försämras inför rättegången?
2. Hur arbetar ni med isoleringsbrytande åtgärder?
3. Vad anser du om restriktioner, hade det funnits möjlighet att exempelvis tillåta restriktionssamsittning i större utsträckning?
4. Om du brukar sitta med under häktningförhandlingar, vad anser du om dessa?
5. Vad anser du om möjligheten att införa en tidsgräns för häktning respektive restriktioner?
6. Egna förslag på förbättringar?

F.d. häktade

1. Ålder?
2. Hur länge satt du häktad? Satt du häktad mer än en gång?
3. Hade du restriktioner? Om ja, hur länge?
4. Hur upplevde du häktningförhandlingarna?
5. Hur upplevde du det att sitta i häkte? Hur påverkades du psykiskt? Om du inte erkänt tidigare, fick du tankar på att erkänna för att komma ur häktet tidigare?
6. Hur såg en dag ut på häktet?
7. Vad anser du om häktningstiderna?
8. Vad hade kunnat förbättras?

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011

Bylund, Torleif, Tvångsmedel I, *Personella tvångsmedel i straffprocessen*, Iustus, Uppsala, 1993

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 5., [uppdaterade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015

Ekelöf, Per Olof, Bylund, Torleif & Boman, Robert, *Rättegång. H. 3, 6.*, bearb. uppl., Norstedt, Stockholm, 1994

Forssman, Fredrik, *Prövning av erkännande*, i Diesen, Christian (red.) *Bevis*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 1997

Gudjonsson, Gisli H, *The Psychology of Interrogations and Confessions: a handbook*, Wiley, Chichester, West Sussex, England, 2003

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2000

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, i Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 3. [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2014

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?*, [2. omarb. och utök. uppl.], Thomson Reuters, Stockholm, 2009

McCracken, Grant David, *The long interview*, Sage, Newbury Park, Calif., 1988

Nordlöf, Kerstin, *Straffprocessuella tvångsmedel: gripande, anhållande och häktning*, Univ., Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1987

Nowak, Karol, *Oskuldighetspresumtionen*, 1. uppl., Norstedts juridik, Diss. Göteborg: Handelshögsk., Stockholm, 2003

Artiklar

Lindow, Sofia, *Häktningsspåfrestningar, falska erkännanden och bevisvärdering*, SvJT 2009 s. 15-31

Olsen, Lena, *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004 s. 105-145.

Källor

Otryckta källor

Intervju med rådmann den 1 februari 2017

Intervju med försvarsadvokat den 3 februari 2017

Intervju med f.d. häktad från Kris Malmö den 7 februari 2017

Samtal med häktad samt besök på häktet Malmö den 31 mars 2017 och 10 maj 2017

Besök på häktet Trelleborg samt intervju med kriminalvårdare den 5 april 2017

Intervju med åklagare den 11 april 2017

Samtal med anhörig till häktad den 25 april 2017

Tryckta källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

Ds 1996:46

SOU 1938:44 *Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk II*

SOU 1977:50 *Häktning och anhållande*

SOU 1985:27 *Gripen - anhållen - häktad straffprocessuella tvångsmedel
m.m.: betänkande*

SOU 1999:76 *Maktdelning*

SOU 2005:117 *Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare
åtgärder*

SOU 2006:17 *Ny häkteslag*

SOU 2016:52 *Färre i häkte och minskad isolering*

Propositioner

Prop. 1933:196

Prop. 1986/87:112 *om anhållande och häktning, m.m.*

Prop. 1988/89:124 *om vissa tvångsmedelsfrågor*

Prop. 2004/05:131 *En modernare rättegång – reformering av processen
i domstol*

Prop. 2009/10:135 *En ny fängelse- och häkteslagstiftning*

Remissvar till SOU 2016:52

Helsingborg tingsrätts remissyttrande

Kriminalvårdens yttrande, dnr 2016-21885

Lunds universitets yttrande, dnr V 2016/1339

Malmö tingsrätt remissyttrande, dnr 391-16

Polismyndighetens remissvar, dnr A383.280/2016

Åklagarmyndigheten yttrande, dnr ÅM 2016-58

Lagkommentarer

Fitger, Peter m.fl., Rättegångsbalken (20 dec. 2016, Zeteo), kommentaren till 24 kap. 1 och 3 §§

Rapporter

CAT/C/SWE/CO/6-7 2014

CPT/Inf (92) 4

CPT/Inf (95) 5

CPT/Inf (99) 4

CPT/Inf (2004) 32

CPT/Inf (2009) 34

CPT/Inf (2016) 1

Kriminalvårdens rapport 2007:1, *Psykisk hälsa hos häktade med restriktioner*

Regeringskansliet, Utrikesdepartementets rapport *Mänskliga rättigheter i Frankrike 2007*

Regeringskansliet, Utrikesdepartementets rapport *Mänskliga rättigheter i Frankrike 2010*

Regeringskansliet, Utrikesdepartementets rapport *Mänskliga rättigheter i Norge 2005*

Report Detained without Trial: Fair Trial International's response to the European Commission's Green Paper on detention, oktober 2011

Statskontorets rapport 2016:2 *Häktningsstider och forensiska undersökningar – förslag för en snabbare forensisk process*

Åklagarmyndighetens rapport, *Häktningstider och restriktioner*, januari 2014

Åklagarmyndigheten, Riksåklagarens riktlinjer 2015:1, april 2015

Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Malmös rapport *Restriktionsprojektet Del 2, Häktning och restriktioner – en europeisk utblick*, december 2011

Elektroniska källor

Andersson, Ulrika m.fl., *Häktning får inte användas som ett universalmedel*, DN Debatt, publicerad 2014-12-26, <http://www.dn.se/debatt/haktning-far-inte-anvandas-som-ett-universalmedel/>, besökt 2017-03-13

Balcer Bednarska, Jaqueline, *Nio av tio häktningar går igenom – ”vi domare utgår från att åklagaren är objektiv”*, Dagens juridik, publicerad 2015-05-11, <http://www.dagensjuridik.se/2015/05/nio-av-tio-haktningar-gar-igenom-vi-domare-utgar-fran-att-aklagaren-ar-objektiv>, besökt 2017-02-21

Carlberg, Viktor och Hall, David, *Ställ utredande poliser under direkt befäl av åklagaren – det skulle minska häktningstiderna*, Dagens Juridik, publicerad 2014-12-18, <http://www.dagensjuridik.se/2014/12/stall-utredande-poliser-under-direkt-befal-av-aklagaren>, besökt 2017-04-27

Detta är Kris, <http://kris.a.se/>, besökt 2017-02-07

Fakta om NFC:s handläggningstider, <http://nfc.polisen.se/om-nfc/undersokning-och-analys/Fakta-om-NFCs-handlaggningstider/>, besökt 2017-04-12

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, Vetenskapsrådet, Stockholm, 2002,
http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf, besökt 2017-03-07

Granström, Torbjörn, *Peter har suttit häktad längst i Sverige*, LT, publicerad 2014-12-18, <http://www.lt.se/stockholm/sodertalje/peter-har-suttit-haktad-langst-i-sverige>, besökt 2017-02-21

Hellström, Jenny, *Specialinredning ska motverka självmord i häkten*, Sveriges radio, publicerad 2015-07-14,
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=95&artikel=6209394>, besökt 2017-02-20

Häktningsstider och restriktioner, Åklagarmyndigheten,
https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/fran-brott-till-atal/forundersokningen/haktningsstider-och-restriktioner/, besökt 2017-03-06

Lisinski, Stefan, *Quick helt friad från samtliga mord*, Dagens nyheter, publicerad 2013-11-04, <http://www.dn.se/nyheter/sverige/quick-helt-friad-fran-samtliga-mord/>, besökt 2017-03-08

Munck, Anders, *Jag har blivit av med hatet*, Aftonbladet, publicerad 2010-10-22, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article12604733.ab>, besökt 2017-02-21

Nordenberg, Helena, *Professor i psykologi sågar Fossmos erkännande*, Dagens nyheter, publicerad 2006-09-01,
<http://www.dn.se/nyheter/professor-i-psykologi-sagar-fossmos-erkannande/>, besökt 2017-03-08

Olsson, Anna och Raissi, Nazanin, *Lång häktningstid ett stort lidande*, GP Debatt, publicerad 2012-07-24,
<http://www.gp.se/nyheter/debatt/l%C3%A5ng-h%C3%A4ktningstid-ett-stort-lidande-1.627915>, besökt 2017-03-06

Råstam, Hannes, *Varför erkände dom?*, SVT Dokument Inifrån, publicerad 2008-03-31, <https://www.youtube.com/watch?v=oq4nFetFQGI>, besökt 2017-03-08

SVT Domstolen, avsnitt 1, publicerad 2017-03-21,
<http://www.svtplay.se/video/12917680/domstolen/domstolen-avsnitt-1?tab=senaste>, besökt 2017-03-23

Vad är statistik?, Statistiska centralbyrån, http://www.scb.se/Grupp/Klassrummet/_Dokument/statundersokning.pdf, besökt 2017-05-16

Wirup, Lars, *Göran satt 850 dagar i häkte – nu växer kritiken mot Sveriges rekordlånga häktningstider*, Sveriges radio I lagens namn, publicerad 2014-07-06, <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/392059?programid=4702>, besökt 2017-03-06

Åkerman, Henrika, *Riksåklagare: Ändra lagen för att korta häktningstider*, Sveriges Radio Nyheter Ekot, publicerad 2014-12-08,
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6040283&playaudio=5168098>, besökt 2017-03-06

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen

Clooth v. Belgium, no. 12718/87, judgment of 12 December 1991

Jėčius v. Lithuania, no. 34578/97, judgment of 31 July 2000

Lawless v. Ireland, no. 332/57, judgment of 14 November 1960

Neumeister v. Austria, no. 1936/63, judgment of 27 June 1968

Rohde v. Denmark, no. 69332/01, judgment of 21 July 2005

Yagci and Sargin v. Turkey, no. 16426/90, judgment of 10 July 1991

Högsta domstolen

NJA II 1943 s. 320

NJA II 1943 s. 321

NJA 1987 s. 33

NJA 2011 s. 518

Hovrätterna

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2006-09-11 i mål B 619-06